

VONDEL

MET

ROSKAM EN ROMMELPOT

DOOR

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK.

DERDE DRUK.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1886.

DE VOORS

S. C. ^{sen}
Gallegos

VONDEL

MET

ROSKAM EN ROMMELPOT.

VONDEL

MET

ROSKAM EN ROMMELPOT.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0554 9112

111

Instituut *Med. Lib.* De Vooys
voor Nederlandse Taal-
en Letterkunde aan de
Rijksuniversiteit te Utrecht

LXVII.
VON.
C. 15

VONDEL

MET

ROSKAM EN ROMMELPOT

DOOR

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK.

DERDE DRUK.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1886.

VONDEL

MET

ROSKAM EN ROMMELPOT.

I.

Wilden wij een woord, door ons afgekeurd, onzes ondanks bezigen en zekere rigting onzer Hollandsche letterkunde de jonge litteratuur noemen, wij zouden die grooten dank weten, dat zij het leven en de werken onzer voorouders door den glans der Poëzij heeft opgeluisterd. Sloten, die reeds lang in puin lagen, hebben, door haren invloed, onze aandacht geboeid, en hoe zeer onze oogen van der jeugd aan waren gewend, in de bouwkunst slechts het nuttige en noodige, op zijn hoogst het eenvoudige en deftige te zoeken, toch hebben wij die kasteelen schoon geprezen. Het burgerlijke leven mogt, in een tijdsverloop van meer dan drie eeuwen, bijna alle herinneringen aan den riddertijd hebben overstroomd en uitgewischt, echter werd onze verbeelding warm bij het verhaal der wapenfeiten onzer adellijke stamvaders, en ten gevalle der romanpoëzij stelde zij zich ons boersch *Holland* als een *paardenkweekend Argos* voor. Zóó werd SCHILLER's fraai gezegde bevestigd:

„Was unsterblich im Gesang soll leben
Musz im Leben untergehn.

Ik verwijt onzen romanschrijvers en dichters hunne voorliefde voor den grafelijken tijd niet; ik begrijp, dat hunne verbeelding, als een edel ros, vrijer draven en sierlijker sprongen maken kan op een vlak en verlaten veld, dan dáár, waar zijne vaart door huizen en hoeken en slagboomen wordt belemmerd; maar men duide het den geboren' *Amsterdammer* niet euvel, zoo hij in hunne verhalen niet altoos het *Holland*, dat hij zich voorstelt, weêrvinden kan. Moge ook zijne wijze van zien even eenzijdig zijn als de hunne, toch deert het hem, dat geen onzer *Romanciers* hem genoegen gaf, en *Hollands* hoofdstad tot zijn tooneel koos. De partijen, door wier wrijving zich de geschiedenis der zeven Provinciën ontwikkelde; de krachten, waardoor *Nederland* zich tot den eersten rang onder de Staten van *Europa* verhief; de roersels, die overal den ijver voor *Hollands* dierbaarst kleinood, de vrijheid, levendig hielden, waren daar binnen eene kleine ruimte beperkt. Terwijl andere steden, zoo als *Delft* of *Enkhuizen*, langzamerhand haren ouden glans verloren, nam *Amsterdam*, gelijken tred houdende met het geheele Vaderland, in magt en uitgebreidheid toe; sedert alleen door den moed en de volharding zijner burgers de Hervorming was gevestigd, welke *BREDERODE* en *SONOY* vergeefs hadden beproefd, door adellijk gezag of geweld van wapenen te bewerken. Vader *BILDERDIJK* moge de hoofdstad met schimp en blaam overladen hebben, de waarheid is zelden aan de zijde der poëten; en al had hij niet overal ongelijk, de hevigheid zijner uitvallen kittelt den aan zijne stad gehechten *Amsterdammer*, als een bewijs, hoe fier zijn voorzaat eenmaal den meester speelde. Het gaat hem als den duivel in *GRABBE'S* kluchtspel:

WERNTHAL.

„Gij zijt een vervloekte vrek, Mijnheer!

DE DUIVEL (*met eene beleefde buiging*).

„Te veel eer! — gij maakt mij verlegen. Ik ben wel gaarne vervloekt, wel gaarne een vrek, razend gaarne een vrek; maar ik ben het niet zoc als „ik het wel wezen moest.”

Onze redenering, zal men zeggen, heeft slechts één gebrek: dat zij vijftig jaren te oud is; maar men versta ons niet met opzet kwalijk. Ook wij verheugen er ons in dat de stad, welke weleer hare mededingsters op den nek trad, thans geen en anderen rang meer heeft, dan dien van de eerste onder haars gelijken te zijn. Wij geven gereedelijk toe, dat de zelfgenoegzaamheid, waarin zij zich, als het ware, te rusten legde, terwijl alles om haar heen in rep en roer was, in afhankelijkheid van het welzijn des gemeenen Vaderlands is verkeerd; dat de twee partijen, na in onze staatsomwenteling al hare woede te hebben uitgeput, beide tot zwijgen zijn gebracht; dat de kerkelijke twisten, wier beslissing te onzekerder was, naarmate de kruiwagen (om het oude woord van Schout HENDRIK DIRKSZ te bezigen) andere regeerders op of van het kussen geholpen had, geheel uit de wereld zijn verbannen. Wil men het anders uitgedrukt, de verhouding is zóó zeer omgekeerd, dat zij, die in het begin der zeventiende eeuw de heerschende partij was, in onzen tijd de lijdende is geworden. Het maatschappelijk verkeer heeft zijne ruwheid verloren en zich gebogen onder de vormen der algemeene beschaving. Maar als wij, door de erkenning van die weldadige gedaantewisseling, wat men ons tegen wilde werpen hebben ontzenuwd, dan vergunne men ons, des te meer het gezegde tijdvak van *Amsterdams* opkomst den romanschrijvers aanbevelen, dewijl het — met SCHILLER gesproken — *im Leben untergegangen ist*.

Doch dit leven en woelen eener pas zelfstandige burgerij biedt minder dichtsterlijke zijden aan, meent men, dan de erfelijke veeden des adels en de tournooijen der ridderschap. Ook dit beweren trekken wij in twijfel, wanneer wij opmerken, dat de bloei onzer oude en onovertroffen dichters met dat tijdperk van ontwikkeling zamenvalt; wanneer wij juist dán het nationaal tooneel schielijk tot eene hoogte zien rijzen, waarop het later naauwelijks kon staande blijven; wanneer dezelfde geest van vooruitgang, die onze kooplieden tot de verbazendste ondernemingen aanzettende, den dichters geene herinne-

ringen aan het verledene, maar eene toekomst voor den geest bragt, zoo als HOOFT die in zijnen *Geeraardt van Velxen*, VONDEL haar in zijnen *Gysbreght van Aemstel* schilderde. Ja, dezelfde belangzieke, politieke strekking, indien men volstrekt dit harde woord wil, prikkelde den laatste tot het schrijven dier Hekeldichten, welke wel door sommigen met hoon, als vruchten eener onbeschaafde eeuw, werden gelaakt, die door anderen met spot zijn herhaald, maar daarom niet minder, voor het meereendeel, door ervaren regters als kunststukken, den zanger van *Lucifer* waardig, geschat worden.

Immers, dat deze verzen door hunne ruwheid het kenmerk van hunnen tijd medebrengen; dat zij, beurtelings verheven of plat, nu eens den prozaïschen gang van den briefstijl volgen, dan weder op de wicken der lyriek drijven, om later bijna tot straatpoëzij af te dalen, is nog geen bewijs, dat zij den naam van hekeldichten ten onregte dragen. In geene andere soort van poëzij toch heeft de vorm ondragelijker dwang uitgeoefend dan in deze. Al hadden de Romeinen het voorbeeld gegeven, om hunne schimpdichten van langeren adem in den vorm der satire te kleeden, daardoor was het voorzeker geenszins allen nieuweren volken tot wet gesteld, hunne ontevredenheid over de zeden en de onheilen van den tijd in alexandrijnen lucht te geven, en juist zulk eenen stijl aan te nemen, bij wien alleen het opschrift van het gedicht beslist, of men het onder de dichterlijke brieven of onder de zedelijke gispingen heeft te rangschikken. Stellig was de natuur er verre van slechts zoodanigen vorm te vergunnen; of wordt het ons niet, wanneer de menschelijke dwaasheden eenen HERACLITUS doen weenen, terwijl zij bij DEMOCRITUS den lach opwekken, als met den vinger aangewezen, dat het hekeldicht in zijn doel de vrijheid moet behouden, zich naar den toestand des dichters, naar den aard der gebeurtenissen, die zijne drift of misnoegdheid gaande maken, naar de bevatting van het volk, waaronder hij leeft, te rigten? Ik stel mij voor, dat de eerste oorlog, dien de menschen elkander in rijm en maat aandeden, een gevecht was van man tegen man,

opgewekt door persoonlijke beleedigingen, of gekrenkte eigenliefde, waarbij ieder het wapen aangreep, dat in zijne hand het gevaarlijkste werktuig kon zijn (1). Toen echter later de regeling der maatschappij den invloed der *individus* had verminderd en de meeningen en begrippen van meerderen het gezag hadden verkregen, dat vroeger aan enkele personen om den wille des overwichts van hunnen geest of hunne ligchaamskracht was toegekend, toen ontstond de oorlog van beginselen: de dichters zochten de massa's tegen hare heeren in opstand te brengen: het was, zoo gij wilt, eene bonte volksooploop, maar tevens een hartstogtelijke strijd, die vaak eene omwenteling ten gevolge had. Zouden wij onrecht hebben in dezen toestand der maatschappij den oorsprong te zoeken, deels der straffe orakeltaal, die sommige dichters tegen de heerschende partij voerden, deels der oude blijspelen, welke, onder het gejuich der menigte, hare aanzienlijker medeburgers over het tooneel sleepten? Althans de Romeinsche satire van lateren tijd hield van beiden iets over. Terwijl zij tegen ondeugden van den dag te velde trok, sloeg de dichter nu en dan den ernstigen toon aan, dien het bewustzijn van eigene deugd, dien de aanblazing der Godheid hem ingaf; maar over het geheel zocht hij zijnen stijl in overeenstemming te houden met dien van het blijspel; de ondeugd, waar hij kon, in den eenen of anderen persoon te beligchamen, en zoo weinig mogelijk het kenmerk der gemeenschappelijke geboorte te verliezen, dat hem aan den klucht- of blijspeldichter verbond. Door bijzondere kieschheid onderscheidde waarlijk de satire der Ouden zich van het gewone schimpdicht niet (2). Het viel den dichter hard genoeg, de tijdgenooten, die hem voor den geest stonden, niet aan te tasten; en, als naar eene verloren gouden eeuw, zag PERSIUS zuchtend naar de tijden van LUCILIUS uit:

(1), „Archilochum *proprio* rabies armavit *Iambo*.” IAMBE. De *Fescennini*, de *Σίλαοι*.

(2) Ten bewijze mogen de II Satire van het I boek van HORATIUS, de VI van JUVENALIS, de IV van PERSIUS strekken.

„LUCILIUS heeft de burgerij geroskamd; op u, o MUCIUS! op u, o LUPUS! „heeft hij de tanden stuk gebeten, en ik, ik zou naauwelijks mogen mompelen!”

Zóó vast zijn wij aan het voorbeeld der Romeinen gekluisterd gebleven, dat men moeite heeft onder de vele voortreffelijke latere hekeldichten een enkel te vinden van staatkundige strekking. En toch, hoeveel stofs leverde de politiek op den duur voor de dichtsterlijke verontwaardiging! Waarmede hield zich het volk zoo onafgebroken, zoo hartstogtelijk bezig? Bij welk ander onderwerp kon zich de dichter meer vrucht van de verkondiging zijner gevoelens beloven? Helaas! ten gevolge onzer overdrevene navolgingszucht, heeft de satire afgezien van haar regt op eene stof, die haar onwillekeurig dwingen zou, het gezag over al die dichtvormen te hernemen, waarin de poëtische indignatie zich lucht geeft. Intusschen, bij hartelijke afkeuring der overdreven gevoelens, welke in de laatste tijden onderscheiden dichters kenmerkten, mogen wij niet ontveinzen, dat het jongste hekeldicht in dit opzigt eenige vorderingen gemaakt heeft. Wij denken hier aan MOORE; wij denken vooral aan de *Iambes* van AUGUSTE BARBIER, die door het opschrift zijner gedichten al aanstonds toonde, onafhankelijk te willen zijn van de overgeleverde benamingen.

II.

Na herinnerd te hebben hoe noodzakelijk het is, ter volkomen waardering van het hekeldicht, zoo wel de omstandigheden te kennen, waaronder het ontstond, als den trap der beschaving en ontwikkeling des volks waarvoor het gezongen werd, wenschte ik met levendige trekken *Amsterdam* en hare burgerij in den tijd van het eerste optreden van VONDEL te kunnen voorstellen.

Breken wij in gedachte daartoe vele dier prachtige gebouwen af, waarop zich thans de hoofdstad verhoovaardigt. Stel in de plaats van het vorstelijk paleis, door de nationale eigenliefde tot 's werelds achtste wonder verheven, het oude, een-

voudige stadhuis met zijn spitsen toren en zijne sombere, langgewelfde bogen; ter eene zijde door eene rij burgerwoningen, ter andere door het oude gasthuis, in het uitbreiden zijner vleugelen belemmerd. Het uitzigt over het plein van den Dam blijkt gebroken door de oude waag; maar regts en links woelt eene bedrijvigheid en eene drukte, waarvan het bekende prentje van VISSCHER ons de weemoedige herinnering heeft bewaard! Gelijk hier alles binnen eene maar kleine ruimte is zamengeperst, zoo toont reeds de geheele stad, dat zij zich te eng gevoelt voor hetgeen zij bestemd bleek te worden. Van daar die steeds hervatte en voltooide uitbreidingen, van daar die reeks nieuwe gebouwen, wier grillige verscheidenheid aanwees, dat ieder meester en vrij was op zijn eigen erf. Prachtig en weidsch schenen deze voorzeker hun toe, welke aan de sombere, donkere, kloosterachtige woningen der oude zijde gewend waren; maar ons! — hoe burgerlijk en bekrompen zou *Amsterdam* ons voorkomen, indien het die reeks van heerlijke huizingen missen moest, welke zich van de Leidsche gracht tot over den Amstel uitstrekt, en die eerst zoo veel later werd gesticht!

Zóódanige uitbreiding vereischte de toevloed der vreemdelingen, van heinde en veer naar eene stad gelokt, wier jeugd zoo krachtig was, wier groei het geluk, of, om als Nederlanders te spreken, de Goddelijke zegen zoo kennelijk begunstigde. Wel waren die vreemdelingen een doorn in het oog van den geboren burger, die hartelijk zijne kluchtspeeldichters toejuichte, wanneer deze den op zijn armoedigen adel trotschen Brabander, of den verdachten Westfaling met zijnen plompen bastaardtongval ten tooneele voerden. Van de praatzieke spinster af, die bij BREDERO haren bloedverwant een ambt toedenkt, en onder schouderophalen zegt:

„Hij is een Burgers kint. Maer 't Hof gaeter soo wat me deur/
„d' Eene vreemdelingh of d' ander/ die gaat altoos veur/

tot den erntfesten HOOFD toe, die in de raadzaal de aanmati-

gingen dezer nieuwe poorters met waardigheid te keer ging, werd hun de rang betwist, dien zij zich zoo gaarne hadden toegeëigend. De weêrzin is begrijpelijk, de wederstand verdedigbaar, mits men er maar niet om voorbijzie, dat onder deze *intrus* handelaars scholen, die, door elders verzamelde kundigheden, den wetenschappelijken geest der Hollanders zouden oefenen, en prikkelen tot heilzame jaloezij; hoofden en harten vol van stoute ondernemingen, geblaakt door het voor gevoel, hoeveel geluks deze hun en hunne woonplaats zouden aanbrengen (1). Er waren mannen onder hen; wier ijzeren kruin niet gebogen had voor de vervolging, die hun geloof of hunne staatkundige overtuiging in hun eigen vaderland had moeten trotseren; mannen, die daardoor de spieren zouden sterken der jeugdige burgerij, welke nog tot eene zoo langdurige volharding gerugsteund moest worden; mannen, die hunne nieuwe verblijfplaats als een ander vaderland beminden en hunne borst voor zijne onafhankelijkheid in den krijg durfden blootgeven (2).

Intusschen, de eigenlijke kern der burgerij maakten zij uit, wien, in tegenoverstelling der nieuwe aankomelingen, de naam van *oude Geuzen* te beurt viel. Zij hadden óf zelve in hunne jeugd als ballingen rondgezworven, en den onafhankelijkheidsoorlog helpen voeren; óf hunne vaders waren de slagtoffers der Spaansche vervolging geworden, met den marteldood hun geloof bezegelend. Hoe hoog ook deze oude burgers de borst droegen om het doorgestane lijden, hoe zeer men bij

(1) B. v. De *Antwerpsche* Koopman ISAAC LE MAIRE. Na dertig jaren handel gedreven te hebben, ging hij te *Egmond* wonen, en werd bij zijn overlijden geschat, vijftien tonnen gouds na te laten. En echter, wel verre van den vaderlijken rijkdom in rust en weelde te genieten, ondernamen zijne zonen op eigen kosten eene reize om de wereld, die voor JACQUES LE MAIRE zoo roemrijk en tevens zoo noodlottig werd.

(2) Wij brengen voorshands deze verdiende hulde aan JAN WILLEMSE BOOGAERD, te meer, omdat VONDELS hekeldichten ons naderhand stof tot lagchen over dezen, wat dollen ijveraars, zullen verschaffen.

voorkomende gelegenheid die zonen van de slagtoffers der vrijheid zocht voor te trekken, kenmerkten zij zich echter door uitwendige eenvoudigheid en burgerlijkheid. En hoe kon het anders? Immers het rondzwerven als balling, de geldelijke offers aan de zaak der vrijheid gebragt, de knevelarijen van ALVA en zijne trawanten, dwongen hen, als zij eenigzins waardig hunnen rang zouden bekleeden, met noeste vlijt de handen aan het werk te slaan. Zij voerden nog geene namen, door eene lange reeks van burgemeesterlijke voorvaderen geheiligd. Ook de minste ingezeten van *Amsterdam* wist het nederige huis aan te wijzen, waar zij in de oude stad hadden gewoond; hij verlustigde er zich misschien in, hunne voorouders en ook de *chronique scandaleuse* van deze na te rekenen; of onderscheidde hen bij den naam huns vaders, of bij het opschrift van luifels en gevels (1); bij hun beroep, of bij eenen spotnaam, hun door het graauw gegeven (2). Wie zou bij het weinige verschil, dat weelde en pracht in die dagen tusschen de onderscheidene standen maakten, bij de menigvuldige voorbeelden van aanzien, alleen door verdienste en aanhoudende vlijt verkregen, kunnen verwachten, dat de geringe menigte naar hare regenten opzag met den eerbied, welken een oude en eeuwen lang gevierde naam pleegt in te boezemen? Was het wonder, dat de blijspeldichters zich niet ontzagen, den eerst nieuwelings rijken hunne gierigheid, den zonen van deze hunne weelde te verwijten (3)? Of zou het niet naar de natuur geteekend zijn, wanneer BREDERO door de onstuimige menigte den schout laat toevoegen:

„—binje ien Schout / ien Schout / en doeje sulcke dinge /
 „De Jonges sullen nou wel een lietje van jou singen /
 „Indien dat ghij iens wort op lelijkheydt betraept.”

Zonderlinge tijd inderdaad, waarin het volk in aangeplakte

(1) LAURENS JAKOBSZ. REAEL.

(2) DIRK DUIVEL, JONGE JAN 'T DOET ER NIET TOE.

(3) Zie G. VAN HASSELT, *Over de eerste Vaderlandsche Kluchtspelen*, bl. 74—78.

rijmpjes op hoogen toon zijnen wil aan de Regering verkondigde (1), en de achtbare Magistraat wederkeerig het niet beneden zich rekende in rijmpjes te antwoorden, zoo als HOOFT zich herinnerde er op zijn zevende jaar, in den Leicesterschen tijd, een aan de pui van het Stadhuis te hebben gelezen:

„Oft' er verraedt / oft' oproer quaedt / wierde vernomen /
„Men zal / tot baet / geschut op straet / hier uyt doen komen.”

Uit het aangevoerde zou men ligtelijk kunnen besluiten, dat de beschaving bij die menigte op lagen trap moest staan, indien niet aan den anderen kant de faam der rederijkamers, de lofspraken op de kunde der oude Amsterdamsche regenten, de wetenschappelijke vlugt, in ons vaderland reeds vroeg genomen, ons daaromtrent te hooge denkebeelden had ingeboezemd. En waarlijk, gelijk de Hervorming het gevolg was eener tot op zekere hoogte gebragte verstandsontwikkeling, zoo voerde zij, voor de vorming van den geest, rijke zegeningen in haar gevolg. Bij de lagere standen nam het getal dergenen, die lezen konden, aanmerkelijk toe; voor de aanzienlijke burgers handhaafde zij het regt van vrij denken en onderzoeken. De koophandel bevorderde het verkeer met vreemde natiën en verrijkte ons ook met de kennis harer talen. Dit alles werkte echter, voor als nog, meer op het hoofd, dan op den smaak. Het mogt zeker als een onmiskenbaar bewijs van vooruitgang gelden dat HOOFT een Italiaansch waas, COORNHERT en anderen een klassieken zweem aan onze letterkunde gaven; maar het eene als het andere was veeleer het gevolg hunner persoonlijke ontwikkeling, dan een bewijs voor den graad van rijpheid door de natie bereikt, dan bloesem of vrucht aan eigen twijg ontloken of uit eigen stam geteeld. Den inheemschen aard vreemd, sloeg deze oppervlakkige beschaving weldra tot wansmaak over, toen niet lang daarna alles Arkadisch zijn

(1) Bekend zijn de verjes:

„Dit zijn de Quanten|

„Die oprechten sullen de Arminiaensche Santen|” enz.

moest, en de edel achtbare Raden der stad zich met hunne eerzame echtgenooten als herders en herderinnen lieten afbeelden (1)! Wij gelooven in een woord te mogen getuigen, dat de meeste dier vorderingen tot het hoofd behoorden, en naauwelijks tot het gevoel waren doorgedrongen. Immers, waar is zekerder maatstaf voor den heerschenden toon en smaak te vinden, dan bij het vrouwelijk geslacht, dat op de wetten van het schoone eenen zoo beslissenden invloed uitoefent! Ik verkeer de romantische tint, die onze bevallige tijdgenooten versiert; maar, eilieve! wat waren onze grootmoeders, van BRECHT PROOSTEN af, tot op LIJSBETH PHILIPS, de huisvrouw van REM BISSCHOP, toe? - Schoone, kloeke gestalten, die in haar uiterlijk aankondigden, dat zij hare schouderen aan die harer echtgenooten sloten, om de huiszorg en de lasten van den kwaden tijd te schragen, - moeders, die met Spartaansche grootheid hare zonen naar zee of slagveld zonden; - nijverige huisbestiersters, die zuinigheid met zindelijkheid paarden, en welke, terwijl zij hare dienstboden met de grootste naauwlettendheid gadesloegen, aan deze te gelijk het voorbeeld eener werkzaamheid gaven, naar wier voorschrift zij van hare jeugd af nevens en met deze hadden gearbeid? Men vrage het moeder GEERTRUID in HOOFTS *Warenar*, wat men van eene vrouw verlangde; men vrage het de moeder van GOOSSEN, in de klucht van KRUL, welk eene echtgenoot haar zoon zoeken moest; men vrage het eindelijk aan Vader CATS en beslis, of zulke vrouwen op ieder onvertogen woord blozen, om elke onreinheid zwart zien, bij iederen schrik bezwijmen zullen? Neen, het huisselijk verkeer was een afbeeldsel van het burgerlijke: elk deed het zijne en het noodzakelijke het allereerst.

Bijna neem ik het laatste gezegde terug; want twee zaken waren er, die onophoudelijk onzen nijveren burgers door het hoofd draafden en waarop zij hun regt voor niets ter wereld

(1) Mij staat hierbij het beeld van SEM VERDOES of VAN DER DOES voor den geest, met zijne echtgenoot MACHTELD VINCK in zoodanig kostuum afgebeeld.

aan een ander wilden afstaan. Zij hadden hunne oude regenten uitgeleid, door hunne schutterijen waren de nieuwe verkoren, en het woord van Schout DIRKSZ was hun in de ooren blijven kleven: *huimetuit hoedt u voor de weêrstuit*; - zij hadden zich vóór of tegen LEICESTER verklaard; aan het volk waren de vlugschriften vóór of tegen de *Treves met den Coninck van Spaengien* gerigt; - dát volk kwam er voor uit, welke regenten het wenschte, welke het mistrouwde; het deed of weigerde den schutterlijken eed aan zijne opperhoofden; het mompelde, bij het vermeederen van het getal der stadssoldaten. En wanneer van eenen regent uitlekte, dat hij de zaken van zijnen eigen handel wat al te slim bevorderd of eene lading op 's vijands bodem had binnengesmokkeld, dan vloog het praatje door de stad, niet om de huizen in te keeren, opdat ieder met de zijnen stillekens en *en familie* den laster genieten mogt, neen, om op aller tongen te zweven, tot het den schalk in rijm en onrijm op straat werd nagehouden.

Meer nog dan de zoo onophoudelijk betwiste regten van stad en staten, overheid en schutterij, hielden de godsdiensttwisten de hoofden en gemoederen bezig. Bewonderenswaardig was in het eerst de gematigdheid geweest, waarmede de, met de Hervorming van 1578 triomferende, partij zich gedragen had; in vergelijking ten minste met de vervolging, waaronder zij vroeger had gezocht. Den Roomschen zelve toch wedervoer als Roomschen geen letsel; misschien droeg daartoe bij, dat verschillende gezindheden zich vereenigd hadden voor de groote zaak der vrijheid van Godsdienst. Onderscheiden aanzienlijken behielden, hetgene men het *oude geloof* noemde, en bragten in vrede en rust hunne dagen ten einde. Anderen kleefden de meeningen der Doopsgezinden aan en deelden niettemin met huis- en stadgenooten de liefde voor het gemeene welzijn. De huisgezinnen van Schout BARDES en Vader HOOFT waren tooneelen dier onderlinge eensgezindheid, en schoon beiden de Gereformeerde leer beleden, volgden hunne huisvrouwen de vergaderingen der dus genoemde Mennisten. Doch

reeds vroeg ontvonkte het twistvuur, dat, in den Leicester-
schen tijd meer en meer gestookt, eindelijk bij gelegenheid
der oneenigheden van ARMINIUS en GOMARUS in lichte laaije
vlam uitbarstte. De *oude* Geuzen zelve splitsten zich in twee
partijen; de vreemdelingen, van elders hier gekomen, kozen
voor het grootste gedeelte met ijver de zijde der Contra-Remon-
stranten, en tot zelfs in de laagste klassen drong de ver-
bittering door. Al vraagt, naauwelijks bekoeld van eenen
hevigten twist, terwijl hare gedachten tot haar spinnewiel terug-
keeren, de praatzieke spinster TRIJN SNAPS in BREDERO'S
Spaenschen Brabander hare bureu zoo goelijk:

„Jutje Jans met oorlof/ wat sinje Benist/ Papist/ Arminiaens of Geus?

„Wat isser nu al te doen/ niet waer? met geloofs saken?

„Dat het an ons drien stong wy soudan dat hylick wel maken /

„Elsje Kaecks! datt' an ons stondt/ wat dunckje souwt dan beter wezen?

IUT. „Swijght/ swijgt om Gods wil/ kijnt Heeren boecken sijn quaet om lesen,

„Och dat is ons dingen niet/ laten wy ons moeyen met onse werck /

Alleen op het tooneel was het gemeen zoo verdraagzaam; in
de werkelijke wereld schold het en streed. Hoe men hen, die
zulke gevoelens voorstonden, met den naam van *Libertijnen* zou
hebben bestempeld; hoe het graauw eer met vuisten en nagels
de leer zou hebben verdedigd, die der schare was overgeleverd,
dan denken aan minnelijke overeenstemming en een huwelijk
tusschen de uiteenloopende gevoelens. Van zijne plunderingen
en geweldenarijen zullen wij later spreken. Vooral toen beide
partijen elkander het storten van bloed konden verwijten,
klom de woede op het hoogst. Het harde lot van den ouden
BARNEVELD had zijne aanhangers tot het uiterste gescherpt, en
wederkeurig vervulde de moorddadige aanslag, door zijne zonen
tegen den Prins beraamd, hunne tegenstanders, die zich
Princengeuzen noemden, met afgrijzen. Dat de lijdende partij
der Remonstranten haren verdrukkers niets schuldig bleef, be-

wijzen de door hen gestrooide rijmpjes, waarin Prins MAURITS bij ALVA vergeleken en voor Mof uitgekreten, en gedreigd werd:

„God salder ons saeck
 „Met strenge wraak
 „Noch voeren uyt
 „Eer de Mof zijn oogen sluit.”

Hoe wederkeerig der andere partij geenerlei laster te vuil was, daarvan moge de *Gulden Legende van den nieuwen St. Jan* (OLDENBARNEVELD) ten bewijze strekken. Beide rigtten zich om het eerst tot het volk; in rijmpjes werd het tot plundering aangestoot; op de wijze van volksliedjes of psalmen den Remonstranten moed ingesproken; hunnen predikanten met het gelukkig ontvlugten geluk gewenscht of de leerstellingen der Gereformeerden bespot. Vergeefs dat een SCRIVERIUS uitriep:

„Geweetens-dwang? ô neen! 't Geloof is veel te eel,
 „Dan dat men zo 't gemoedt zou perssen uyt de keel.
 „Eer zal de mensch den geest dan vry te zyn begeeven.
 „Hier voor kiest hy den dood; hier by lust hem het leeven.
 „Weg Land-verderfelyk quaedt: vervolging om 't Geloof:
 „Weg Plonder-geest, weg, die een ander stelt ten roof.
 „Kom Liefde; breek aan twee de twist-gezinde pennen,
 „Breek 't Oorlogs-strydgeweer, en leer de Vrede kennen.”

Dichters en predikanten wisten van geen vrede; zij voedden om strijd den rampzaligen haat.

III.

Op de titelprent van een onzer oudste en gedenkwaardigste treurspelen, de *Iphigenia* van DR. SAMUEL COSTER, vindt men twee krachtige paarden voorgesteld. Het eene volgt gedwee het spoor, dat hem door den teugel wordt aangewezen, terwijl zijn rijder, met de kentekens der vorstelijke waardigheid versierd, gerust de zweep over den schouder legt. Het andere draagt

twee ruiters: vóórop zit een gekroond persoon, die de opgehevene zweep in de hand voert; maar een ander in geestelijk gewaad, achter hem geplaatst, kort den teugel, terwijl zijn mederuiters het ros voortjaagt. Gij vermoedt het verdere: — het geplaagde dier schopt en steigert en is gereed den eenen als den anderen meester in het zand te werpen. Het paard, dus luidt de uitlegging, is de wereld, de zweep het regt, de teugel de Godsdienst. Die beiden voert, leidt het ros

„Vol quade stuypen/ ruw/ gansch stog/ en boos van aart/”

werwaarts hij wil; maar wanneer gelijkelijk geestelijke en wereldlijke magt haren invloed laten gevoelen, dan raakt het paard aan het hollen en „de ryders beyd’ in lyden.”

Van zoodanigen aard was het gevoelen der leden van de Amsterdamsche partij, welke zich tot de meer verlichte rekende; ook van dezulken, die niet bepaaldelijk Remonstrantsgezind konden geacht worden, maar wien het gezag der Regering boven alles gold en die daarom de *Politieken* werden genoemd (1): doch het scheelde zeer veel dat de meerderheid der geestelijken zich tot die meening zoude hebben bekeerd. Kwellinge des geestes ware het, al de kleine twisten, tusschen de Regeering en de kerkelijken gevoerd, te doorloopen; genoeg zij het aan te merken, dat de kerkeraad zich hoe langer hoe meer aan den invloed der burgemeesteren onttrok, zoodat reeds in 1612 de oud-burgemeester HOOFT er ernstig over klaagde, dat de oude voorstanders der vrijheid langzamerhand uit het bestuur der kerke geweerd, en van buiten ingekomen vreemdelingen tot de kerkedienst bevorderd werden. Naar zijne stem werd niet geluisterd en een tijd

(1) Zoo als b. v. TEN GROOTENHUIS en BURG. De eerste onderscheidde zich als schout van *Amsterdam* door buitengewone gematigdheid. De laatste verdedigde, sedert 1625, meer openlijk de Remonstranten, ofschoon zijne benoeming tot Raad in 1618 en zijne werkzaamheid in dien tijd elk vermoeden wegnemen, dat hij tot hunne partij zou hebben behoord.

lang triomfeerde de partij der geestelijkheid. Indien men den veelal partijdigen BRANDT op dit stuk gelooven mag, oefenden de predikanten eenen verbazenden invloed op de Regering uit en wisten zij langen tijd van te voren te voorspellen, wie tot het hoog bewind zou worden bevorderd. Langzamerhand echter keerde de schaal, en op hare beurt hernam de Regering in vollen zin het beheer over alles wat de kerk betrof.

Hare laatste kracht putte de geestelijkheid uit de zaak van den predikant CLOPPENBURG. Men had tot kapitein der schutterij zekeren VLOOSWIJK verkozen. De man stond, te regt of te onregt, bij de leeraars kwalijk te boek. Men meende in hem een' libertijn en vijand der Gereformeerde religie (zoo luidde de wijze van spreken) te herkennen, en het gevolg was, dat de schutters zich tegen zijne benoeming verzetteden. De misnoegden begaven zich naar 's Hage, waar destijds de afgevaardigden der zuid- en noord-Hollandsche Synoden waren vergaderd, en onder deze CLOPPENBURG, een man van ijver en bekwaamheid, predikant te Amsterdam en geslagen vijand der Remonstranten. Daar leverden zij aan de Synode de vraag in: Of belijders der zuivere leer verplicht waren den schutterlijken eed aan eenen openbaren vijand van God en het Vaderland (met die zoete woorden werd VLOOSWIJK bedoeld) af te leggen? Het antwoord was: neen! - doch de Amsterdamsche Regering handhaafde haar gezag, zij ontschutterde de wederspannigen en vervolgde, misschien al te streng, die burgers, welke zich met het inleveren der vragen en andere verzoekschriften tegen de Regering hadden belast. CLOPPENBURG werd van zijn ambt ontzet en wegens zijne bemoeijingen de stad uitgebannen; de predikant SMOUT, die in hevigheid allen overtrof, ondervond een gelijk lot en, wel verre van langer den wil der geestelijkheid te gehoorzamen, verscheen de wethouderschap in den kerkeraad en eischte zitting in zijn midden. Nadat deze nieuwe twisten nog eenige jaren hadden voortgeduurd, eindigden zij met de zegepraal der Regering.

Het karakter der strijders maakte den kamp te haghelijker.

Men was bij hunne tegenpartij gewoon de predikanten te beschuldigen van meest vreemdelingen te zijn en zich kwalijk te schikken naar de wetten der stad, in welke zij gästvrijheid genoten. Ten bewijze moge de verklaring strekken die COSTER in zijne *Iphigenia*, V^{de} Bedrijf 1ste tooneel, NESTOR deed afleggen:

„Het tweede dat nu meed de saken qualijk gaan/
 „Is datmen hier in plaats van Burgeren/ geboren
 „Van oude af-komst/ en uit goeden huyz' verkoren/
 „Maar vreemdelingen heeft/ die'r tieren ghelijck of
 „Ous lands-man tot het ampt des Priesters was te grof
 „En oft hy van de Goon gheen harsens had gekregghen.”

En inderdaad telde men er velen, die, van *Embden*, *Frankendaal* of *Brabant* herwaarts geroepen, al dat vuur medebragten, 't welk vroeger in den strijd met Roomschegezinden of Lutherschen had gegloeid. Er werden echter onder die reeks ook geboren *Amsterdammers* gevonden, van welke sommigen, zoo als CLOPPENBURG en LAURENTIUS, den vreemden in hevigheid niets toegaven. Doch men gevoelt, van hoeveel belang het voor hunne vijanden was, de hevigste onruststokers als ingedrongen vreemdelingen door te strijken. Is het niet nóg gewoonte? Ter billijke beoordeeling van het voorgeslacht zie men intusschen niet voorbij, dat de geest dier tijden geenerlei verdraagzaamheid medebragt. Zij, wie de verdrukking der Roomschen het zwaarst was gevallen, hadden daaruit slechts geleerd anderen te verdrukken: het kwaad fokt het kwaad, en vervolging kweekt geen' ootmoed, maar de zucht, om de sterkste te wezen. Als men in die dagen de leeraars *pilaren der kerk* noemde, dan was ten minste de vergelijking in zóó verre juist, dat zij in hardheid en onbuigzaamheid zuilen evenaarden; heette men hen *levende steenen van het huis Gods*, zij regtvaardigden dien titel door eene rusteloosheid, welke, door de minste oorzaak in beweging gezet, in jaren niet te stuiten viel. De partij der dusgenoemde politieken misprees de *Arminianen* niet minder als nieuwigheidzoekers, dan zij de tirannij

der regtzinnigen laakte. Het woord des Apostels: „Men moet Gode meer gehoorzamen dan den menschen”, was den regtzinnigen evenzeer als den Remonstranten op de lippen bestorven. Als eene ernstige grievende tegen OLDENBARNEVELD werd, in de *Legende van den nieuwen St. Jan*, aangevoerd: „De Heyligen Gods hebben een eenige Religie bemint, ende alle „andere verworpen: Dese bemintse alle, en souden dese garen in een „smelten.” Gevoed door de lezing der schriften van het O. T., namen beide partijen de spreekwijzen der oude Profeten over en bootsten zij hunnen ijver na. De Kerk heette het Israël Gods; zij die haar aan den Staat onderwierpen werden bij JEROBOAM, die Israël zondigen deed, vergeleken; en wederkeerig schroomden de *Arminianen* niet, den alarmkreet der regtzinnigen om het welzijn van Land en Kerk voor huichelarij te verklaren en met ACHAB'S biddag te vergelijken.

Twee mannen vooral maakten zich door hunnen hardnekkigen ijver voor het kerkelijk gezag gedenkwaardig, en werden bij uitnemendheid de slagtoffers van VONDEL'S spotternij. De een was ADRIAAN SMOUT, vroeger predikant in het *Overmaasche*, doch die reeds vóór zijne komst te *Amsterdam*, in zijn *geestelijk Ja*, getoond had, welk eenen hevigen kampioen de kerkelijken in hem zouden bezitten. Het is mogelijk dat zijne zware gestalte er toe bij hebbe gedragen om hem ingang bij de menigte te bezorgen; maar onloochenbaar waren het zijn stijl en zijne taal, die hem tot volksredenaar stempelden. Nooit droeg hij zijn gevoel omwonden voor; dikwijls nam hij de platste uitdrukkingen te baat, om op de ruwe gemoederen te werken. Zijne predikatiën waren altoos op de plaats hebbende omstandigheden toepasselijk, en zoo min de aanzienlijken der stad als de bondgenooten des Lands werden door hem gespaard. Zoo voer hij, tijdens het beleg van *Rochelle*, dat anders te regt de meêwarigheid der Protestanten gaande maakte, tegen LODERWIJK XIII uit: „de oorzaak waarom dat de Landen en de „Steden geplagd en gestraft worden is, dat men nu lieden „trekt en dringt in de Regering, die voorstanders zijn van het

„Pausdom. De exempelen en vruchten daarvan ziet men da-
 „gelijks in de staten, die hunne schepen gezonden hebben voer
 „*Rochel*, om de ware Gereformeerde religie te verdrukken en
 „te assisteren het kind der verderfenis, het kind der duivelen,
 „den draak, den eersten tak, daar de antichrist uit gesproten
 „is, daar de hoer van *Babel* op het beest met zeven hoofden
 „zit. En opdat gij moogt weten, van wien dat ik spreke, ik
 „meen den Koning van *Frankrijk*, LOUIS den XIII, zoon van
 „HENDRIK den IV, den Apostaat. Wat magt heeft toch de
 „Koning van *Frankrijk*? Wat kan hij doen? 't Is wat, hij
 „heeft ons in het voorjaar laatstleden een deel duivels gezon-
 „den. Wat vrucht hebben die gedaan? Niets, zij zijn al te
 „zamen voor den duivel gevaren.” Later bepleitte hij de zaak
 van het gemeen, dat zich aan de plundering der Remonstrantsche
 vergaderplaatsen had schuldig gemaakt, in eene leerrede over
 de woorden: *Maar ik zegge u, wederstaat den boozen niet!*
 Den ruwen hoop of de dusgenaamde *grauwe geuxen* noemde
 hij: *Instrumenten, die God gebruikt en aandrijft tot dit gansch*
noodige werk, de verstoring der ketterij; en toen later de burgers
 het gemelde verzoekschrift in de zaak van VLOOSWILK ingeleverd
 en daarmede de hooge ontevredenheid hunner Regering zich
 op den hals hadden gehaald, toen vooral bulderde zijne gram-
 schap. De nood, waarmee een inval der Spanjaarden op de
 Veluwe de stad bedreigde, had eene talrijke schaar naar de
 biddagsprek gedreven. Daar duwde SMOUT den regenten ten
 aanhoore der menigte toe: „Gij zijt de oorzaak met uwe proce-
 „duren, dat God Almachtig den vijand op de Veluwe heeft doen
 „komen. - Gij acht ons te klein en te gering, dan dat gij met
 „ons correspondentie zoudt houden. Men acht ons voor koot-
 „jongens. Men leent zijne ooren veel liever aan een hoop
 „poëten, orateurs, juristen en polityken, dan aan ons. Dit 's
 „verkeerd. Zij halen hunne dingen uit redevoeringen, uit de
 „keizerlijke rechten enz. Wij zeggen blootelijk: *de Heere zegt*
 „*het*. Wij hebben Gods Woord; hoort derhalve, wat wij u

„zeggen.” Wegens dergelijke oproerige redenen werd SMOUT voor

burgemeesteren gedagvaard: doch wel verre van zich te buigen, dreigde hij hen des te scherper met 's volks ongunst en de straffe des hemels. De kerkeraad trok zich de zaak van den oproerigen predikant aan, en zoodra de Regering zag, dat zij van dezen in het geheel geene ondersteuning wachten kon, besloot zij, op eigen gezag, SMOUT de stad te ontzeggen. De leeraar vertrok; maar zijne ambtgenooten hieven luide klagten aan over de nieuwe vervolging en het voorbijgaan van den kerkeraad, en zochten eerst bij de Synode te *Schoonhoven*, vervolgens bij die van *Enkhui-zen* eene hulp, die hun rijkelijk gewierd. Toch leden die pogingen andermaal schipbreuk op de standvastigheid des Bestuurs.

Aan geene dergelijke buitensporigheid stond de ambtgenoot van SMOUT, JACOBUS TRIGLAND, schuldig. Van jongs af in de Roomsche leer opgevoed, waarschijnlijk zelfs tot den geestelijken stand bestemd, had hij uit overtuiging de Hervormde Godsdienst omhelsd en werd al zeer spoedig tot het leeraarambt te *Amsterdam* bevorderd. Hij was een man van uitgebreide geleerdheid en standvastigen ijver voor hetgeen hij de zuivere leer achtte. Toch wist hij den strengen ernst, die zelfs uit zijne sterk geteekende gelaatstrekken sprak, door meerdere mildheid en gematigdheid van taal te temperen; niet zoo zeer, omdat zijn al te eerezuchtig karakter tot zachthoedigheid neigde, als wel, dewijl zijn verstand hem voorschreef, wat aan zijn ambt en de zaak, die hij voorstond, betaamde. Van daar, dat hij, hoezeer een ijverig voorstander van de leer der *Calvinisten*, echter de hardheid van BOGERMAN afkeurde, en zich bij de meer gematigde partij aansloot; - dat hij, hoezeer een gezworen vijand van BARNEVELD en allen, die in het gevoelen van dezen omtrent de afhankelijkheid der Kerk van den Staat deelden, duurzaam weêrstand biedende aan de latere Amsterdamsche Regering, er echter in slaagde vier en twintig jaren lang zijn ambt en zijn invloed te handhaven. Zijne taal was beurtelings scherp en bijtend, beurtelings liefderijk en welwillend: nu eens vierde hij zonder aanzien des persoons aan zijnen hartstogt bot; dan weder schenen zijne woorden sluw gekozen, om meer te doen ver-

moeden, dan zij zeiden. In onderscheidene geschriften verdedigde hij de leer en handelwijze der *contra-Remonstranten*, of zocht, vooral sedert de aanslag van *OLDENBARNEVELD*'s zonen de Remonstranten onder een onbillijk vermoeden had gebragt, de afgewekenen in den schoot zijner Kerk weêr te brengen. Was het wonder, dat de Gereformeerde Staten hem als een der stevigste steunsels hunner partij eerbiedigden? dat zij die deze bestreden, en het onstuimig razen van *SMOUT* te regt belachten, zich tegen *TRIGLAND*, eenen zoo bekwamen vijand, met alle wapens, welke in dien tijd geoorloofd gerekend werden, te weer stelden? Het is hier de plaats een bewijs bij te brengen dat zelfs de kwade tongen, ook onder de Arminianen geene zeldzaamheid, den geduchten voorvechter der kerkelijken niet ontzagen. De blozende kleur van zijn gelaat, de geestelijke hoogmoed, die hem bij elken kruistogt, door hem tegen partij ondernomen, te regt of te onregt triomf deed kraaijen, bezorgden hem den naam van het *kalkoensche haantje*. Misschien droeg de eerste bijzonderheid het hare bij, om het praatje, dat *TRIGLAND* de synodus-bokalen niet minder dan de synodus-artikelen lief had, ingang te doen vinden (1). Zeker was die ondeugd in zijne dagen aan geen stand vreemd. Erger mag het heeten wat van *SMOUT* verhaald wordt en dat ons daarom des te ongelooflijker schijnt. Immers wat werd er in dien tijd ter wederzijde niet gelogen en gelasterd!

IV.

Met een' glimlach van medelijden plegen wij op de eerste pogingen der rederijkkamers, om eene nationale dichtkunst te scheppen, nêer te zien. Inderdaad toch verdienen die knie-

(1) De brourwer *PIETER EVERTS* hield staande, met een' ander geloofwaardig getuige, *TRIGLAND* op stroobeenen te hebben zien gaan. De predikant wendde vergeefsche moeite aan, om hem het gezegde te doen intrekken. Aan deze veete tusschen beiden werd later de plundering, die de brourwer van het gemeen moest ondervinden, toegeschreven.

dichten en rondeelen, vol van uitheemsche basterdwoorden, rijk aan mythologische zinnebeelden, maar arm aan vernuft en gedachten, die stootende, stroeve, onregelmatige verzen, welke in onze dagen de waardige vrucht eens straatzangers zouden schijnen, maar toch in dien tijd, onder het nagelbijten en hoofdkrabben der *excellente poëten*, ter wereld gebragt zijn, geene hooge onderscheiding. Hoe zeer moet het nageslacht, zegt onze eigenliefde, in smaak zijn vooruitgegaan, indien de tol der bewondering, aan zoodanige rijmelaars door hunne tijdgenooten betaald, zuivere munt is geweest, in opregtheid gegeven! Er valt niet aan te twijfelen, want die lofspraken ontvloeden de lippen van hen, die in zaken van staat en geleerdheil als orakels plagten te gelden. Stonden niet aan het hoofd der beuzelachtige rederijkkamers mannen als ANTHONIS VAN STRALEN, JAN VAN HOUT, CORNELIS PIETERSZ. HOOFT? Onverklaarbaar, zoudt gij meenen, ten zij uit den ijver, waarmede men, naast de belangen van Staat en Kerk, de zaak der dichtkunst behartigde, het gevoel der behoefte bleek aan die edelste aller gaven, zonder welke een groot volk zich nimmer zijne eigene grootheid bewust wordt!

Het gevoel dezer behoefte was reeds iets; was reeds niet weinig; doch meer nog mogt het heeten dat, hoezeer het ideaal der poëzij onzer natie maar donker voor den geest zweefde, hare voorname eigenschappen, haar hooge goddelijke rang, reeds juist werden begrepen, reeds juist werd gewaardeerd. Wil men de edelste vernuften, die ons vaderland in de zestiende eeuw telde, niet van wansmaak beschuldigen, dan staat alleen deze weg tot hunne verdediging open, dat zij, in de gebrekkige gedichten van dien tijd, eer het hooge doel, hetwelk zij beoogden, dan de mislukte pogingen, prezen; dat zij met een fijner oor, dan het onze zijn kan, in de betere toonen hunner zangers het spijten der bloesemknoppen beluisterden, waaruit de lentebloei onzer poëzij in al haren glans zou te voorschijn gaan.

Niet iedere eeuw is rijp voor poëzij. Bijwijlen vindt de gedachte zich door de armoede der vormen belemmerd; een ander-

maal hebben deze alle jeugdlige aantrekkelijkheid verloren en schijnen, versteend, door geene vlaag van bezieling meer op te wekken. Dáár, waar de dichtkunst in hare volle kracht aan het licht treedt, zijn vorm en gedachte door den innigsten en onverbreekelijken band verknocht, zonder dat een van beiden iets aan den ander hebbe opgeofferd, zonder dat er eenig teeken zij, wie der twee de oudste is. Als eene andere MINERVA, komt zij volwassen en in vollen wapendos uit het brein eens overvliegenden vernufts te voorschijn, en de rusting, die zij draagt, wordt zóó zeer tot haar wezen vereischt, dat zij zonder deze niet denkbaar blijkt. Helm, schild en speer, opdat ik zonder beeld spreke, zijn haar de taal, de dichterlijke taal, aan de verhevenheid of liefelijkheid der gedachte geëvenredigd, en gepolijst genoeg, om zich in de geschakeerde vormen van maat en rijm te plooiën. En wanneer wij de rederijkamers, bij al het gebrekkige, dat haar aankleefde, ten minste standvastig aan de opbouwning der taal en tot verrijking van rijm, maat en dichtvormen zien arbeiden, dan verdient deze vlijt niet slechts onze goedkeuring, maar billijken wij tevens het juiste inzicht dier eerste beoefenaars onzer letterkunde, er alles voor over te hebben om den weg te banen, langs wien de genius der dichtkunst zijnen triomftogt beginnen zou.

Ongetwijfeld komt aan VONDEL en inzonderheid aan HOOFT de lof toe, onze taal, met keur van woorden niet alleen, maar ook met tal van vloeiende vormen te hebben verrijkt. Indien wij echter gaarne erkennen dat de laatste nu eens de ruwere Hollandsche woorden polijste en smolt, om hun het gladde, dartele en fluweelige der Italiaansche klanken te geven, dan weder die stevige klanken in een grof, onbuigzaam harnas schroefde, ten einde de ijzeren voetstappen, welke ALVA op den nek des landzaats gezet had, na te doen klinken, dan mogen wij tevens niet verzwijgen, dat de wijze hoe hij het deed, vooral in het eerste opzigt, nieuwer en oorspronkelijker was, dan de poging zelve. Een weinig studie van onze letteren dier dagen volstaat ter overtuiging dat onze voorouders

zich van hunne nakomelingen, zich van ons vooral door lust en smaak voor gezang en lied gunstig onderscheidden; wat anders kon van dien toen levendigen zin het gevolg zijn, dan verzachting en verzoeting der nog ongeslepen taal? En stonden in den tijd van HOOFT en VONDEL niet STARTER, BREDERO, CAMPHUIZEN, KRUL aan de zijde onzer eerste dichters, voor wie zij in kracht en vlugt van gedachten voorzeker onderdeden, maar die zij daarom niet minder, ieder op zijne wijze, in zoetvloeiendheid en zangerigheid van uitdrukking naar de kroon staken? Van daar, dat er onder de schimp-liederen, uit den tijd van VONDEL, enkele gevonden worden, die, wat hunnen uitwendigen vorm betreft, den zijnen zeer nabijkomen. De „*Calvijschen Wtroeper, waer door het gevoelen „der Calvinisten van de Predestinatie met den aenleve van dien „naecktelijck ende cortelijck wtghedrukt wordt. Gedrukt onder't „Cruys*” (zonderlinge overeenkomst van tijden!) „*in 't jaer ons „Heeren 1621,*” verdient onder anderen, om geestige voorstelling niet minder dan om welluidendheid van verzen, naast die van VONDEL geplaatst te worden.

De titel „*Calvijschen Wtroeper*” (1) herinnert ons de velerlei

(1) Enkele trekken willen wij overnemen:

„DE CALVIJNSCHEN WTROEPER.

„Wyse:

„*Ons speeljacht hier al veerdich leyt.*

„Alsoo CALVINUS heeft verstaen /

„Dat vele Godts Predestinatie”

„Met alles watter hanghet aen /

„Niet soo verstaen / als hy / eilacy!

„En daer beneffens siet en hoort /

„Dat vele met Calvijsche kleeren

„Op stoel int preken van het Woort /

„Wt schaemte wat Arminiseeren /

„Sulex datter veel' in syn ghemeent'

„Onseecker syn van zyn sententij /

„Waerin hy voorsiet en beweent

vormen, waarin de liederen dier dagen plagten te worden ingekleed. De rondeelen, kniedichten en referijnen, en welke andere soort de beuzelgeest der rederijkers ingevoerd of beoefend moge hebben, zijn bekend genoeg; den eersten meesters onzer dichtkunst strekt het tot eer, haar van deze onnatuurlijke banden te hebben bevrijd om eene krachtige en vloeiende dictie, om welluidendheid en regelmatigigen afloop der verzen vrije speling te gunnen. Een vorm nog door VONDEL gehuldigd was de Echo. Dat aetherische, fijne, ijle luchtwezen, die dartele nabootster, gelijk HORATIUS haar noemde, werd gedwongen de vragen te beantwoorden, haar door den dichter in rijm gedaan; maar was tevens gehouden, van de eindletterklanken, juist zóó vele te herhalen, als de zanger tot antwoord noodig had. Kon der zwevende Nimf, der teeder kwijnende minnares van NARCISSUS

„Een jammerlijke consequentij.

„Soo laet hy nu een yeghelijk

„Midts desen syn ghevoelen weten /

„Op dat ter niemandt af en wijk'

„Van syn verstandt, van Godts secreten.

„ — — — — —

„ — — — — —

„Dus is oock Christus nae Godts raet /

„Voor alle menschen niet gestorven.

„Hy comt maer sommighen te baet:

De reste blijft door dwangh verdorven.

„Godt roept door 't Woord ter salicheyt

„Syn Wtvercoorne niet alleynich /

„Maer alles wat in zonden leyt:

„Doch wien hy roept, hy meenter weynich.

„'T vercooren hoopjen / dat hy meent /

„Dat moet noodtsaeckelijck ghelooven /

„Hoe seer haer herten syn versteent,

„Godt schicktse krachtich moruw' te stoven.

„Rechtveerdich is hij / die 't maer vaet

„Dat Godt hem heeft gheschiedt ten leven.

„Alcer hy syne sonden laet

„Syns' hem gheheel en al vergeven.

pijnlijkster onrecht geschieden? Inderdaad waren dan ook deze denkbeeldige zamenspraken geenszins het nazeggen of nafluis-
teren van het spotzieke natuurkind, welks klanken de hooge
linden voortdragen, en welks adem de popelbladeren doet ridse-
selen; hun nabauwen zweemde naar het geluid van geesten-
stemmen, schor en droef een somber kerkgewelf doorgalmend.

Juist ter snele was dan ook zoodanig eene zamenspraak door
HOOFD, tusschen den schildknaap van den wraakgierigen VEL-
ZEN, en het helsche tooverspook TIMON in zijn *Geeraardt van
Velzen* (1) aangebragt. Immers van zelve werden 's Lands ramp,

„ — — — — —
 „ — — — — —
 „ Men kan niet meer doen, dan men doet.
 „ Godt werckt het willen end' volbrengchen;
 „ Wy lieten 't quaedt' en deden 't goed'
 „ Met meer ghelucks/ woud Godt ghehenghen.
 „ Hoeseer syn openbaere wil
 „ Ons alle sonden schijnt t' ontraeden
 „ Wy worden krachtelijk en still
 „ Ghedreven tot verboden quaeden.
 „ Dit is 't ghevoelen van CALVIN,
 „ Wilt u kuaphandich van haer scheyden/
 „ Die dese Leere teghen sijn/
 „ En laet u nergens door verleyden.
 „ Ghy hebt hier altemael ghehoort/
 „ Waer nae ghy u moet reguleren.
 „ Gaet henen/ segghet vlijtich voort/
 „ Soo mach hem alle man bekeeren.

Men herinnere zich hierbij uit VONDELS hekeldichten den *U troep der Verloren
Vryheid tot Leyden*. Wat wij in het aangehaalde schimpdicht prijzen, is
inzonderheid de vinnige en tevens regt populaire voorstelling van hetgeen den
Contra-remonstranten als het Calvinistisch gevoelen werd opgedischt. Wij zullen
later opmerken, dat VONDEL's hekeldichten zich van dezen Calvijnischen Wtroe-
per, en andere stukken uit die dagen, onderscheiden door eerbiediger toon
en meer zedelijke en godsdienstige warmte.

- (1) „Schildknaap. Ghy die myn' eige stem te rugge kaaft, in 't oor,
 „ En antwoordt met mijn mond, waar zijt ghy met uw wonder?
 „TIMON. „Onder.

en 's Hemels dreigende wraak, de onbehagelijke onderwerpen van dat denkbeeldig gesprek; maar wij mogen niet afdwalen. Het schrijven van twee zulke Echo's, waarin de monniken met zwarte verwen werden afgeschetst, was door hunnen dichter HENDRIK ADRIAANSEN, Factor van de oude Haarlemsche Kamer *de Pellikaan*, met den hals geboet (1); en in den mond van VONDEL diende deze vorm, om den dwingeland, die het regt te magtig was, met Gods straffe te bedreigen. Intusschen liet de natuur hare mismaakte parodie niet ongewroken, en de spotzieke Echo hernam hare regten, als zij den dichter dwong, om geene andere reden BARNEVELD „*tyrannig met een' steen te drukken*,” dan opdat zij de vrijheid zou hebben, allereerbepaaldst te antwoorden: „*Een*.”

Echter weten wij onder alle vormen, die in de scholen der rederijkers waren overgeleverd, er geen' aan te wijzen, welke uitsluitend tot het hekeldicht behoorde. De reden ligt voor de hand. Sommige gedichten, zoo als b. v. bijschriften en lierzangen, werden alleen dáárom in die rij geplaatst, dewijl kerkelijk of burgerlijk gezag hunne uitgave en verspreiing belet of den dichter had vervolgd (2). Overigens was de poëzij bij haar eerste ontluiken van zelve in strijd met de bekrompenheid der eeuw en des geslachts, waarvoor zij zong; zoodat, van de stichtelijke liederen van ANNA BYNS af tot de vrolijke kluchten van BREDERO toe, in de grootste ver-

(1) Zie P. LANGENDYK Gedichten, Deel III, bl. 23, noot.

(2) Van dien aard is b. v. SCHRIVERIUS bijschrift op HOGERBEETS:

„Dus keerde HOGERBEETS uit Denemark en Zweeden,

„Die 't ampt van Staatsgezant met luister kon bekleden.

„Des was hy Hoorens roem, dus was hy Leidens Raad

„Dus sprak voor 't Vaderland der droeven toeverlaat,

„De steun der billykheid, de vader van 's Lands wetten:

„Dat oprecht Hollands hert, dat voorbeeld zonder smetten.

„O moeder Holland, magh 't gevraagd zyn, waar is d'eer,

„Waar is nu 't loon, verdient van zulk een braaven heer?

Van dien aard is VONDEL's vers: *Op den Bouw van den Christen Tempel t' Amsterdam*.

scheidenheid van vormen, door haar een onverpoosden aanval op de onwetendheid, zedeloosheid en dwaasheid der tijdgenooten werd gewaagd.

Eene schoone roeping voorzeker, en tevens een gelukkig voor-teeken, waaronder onze dichtkunst te voorschijn trad; hoe-zeer het, wat het laatste betreft, hoogst onzeker is, of wij dit omen meer aan het inzicht der rederijkamers, dan aan den aard der poëzij zelve of aan den zamenloop der omstandighe-den hebben dank te weten. Hetgeen wij bedoelen, is toch niets minder dan het bewust of onbewust begrip van de onaf-hankelijkheid der kunst. Immers ligt het in haar wezen, dat zij zich zoo veel mogelijk door en in zich zelve tracht te vol-maken; het ideale schoon is haar rigtsnoer, - maar daarvan wordt haar het besef slechts helder door eene gestadige veredeling van den schoonheidszin in den mensch, door getrouwe opvolging der wetten, die zij zelve geeft; allermint erkent zij de zoo vaak conventionele voorschriften van kiesheid en gewoonte. Zoo begreep ten minste GOETHE de kunst; de negentiende eeuw heeft zijne stem gehoord, maar om met HOOFT te spreken:

„T vee staat en gaapt 'er naa, maar heeft 'er toe geen' ooren.”

Zoudt gij meenen, dat de zestiende eeuw het denkbeeld van de onafhankelijkheid der kunst in het afgetrokkene zou hebben verstaan? Zelfs voor den geest van VONDEL wilde het niet leven-dig worden. De scherpzinnige, wereldburgerlijke HOOFT ge-voelde er misschien iets van.

Intusschen, zóo naauw is dit begrip met het wezen der kunst verwant, dat er zich zelfs in dien tijd sporen van vertoonden; sporen, aan den toenmaligen toestand der maatschappij geëven-redigd. Ten bewijze: eensdeels predikten de rederijkamers de gelijke regten aller menschen op het gebied der kunst, en de nederige handwerksman ontving, naar gelang zijner talenten, een' rang naast of boven den edelen ridder; anderdeels onder-vond de ontkiemende poëzij de bescherming des aanzienlijken, en de kamer werd eene onschendbare vrijplaats voor gevoelens,

die het gevaarlijk zou geweest zijn in ongebonden' stijl voor te dragen, totdat eindelijk ook deze vrijheid, een tijdlang onderdrukt, ten leste te dreigender uit den band sprong, en eischte en roofde hetgeen vroeger welwillend was toegestaan.

Verre zij het van ons te erkennen dat door het eerstgenoemde vaak sluimerende talenten uit minderen stand tot het beproeven hunner krachten zijn opgewekt, dat de dichterkroon hun des te heerlijker scheen, door dien zij met deze aan de zijde der aanzienlijken des Lands of zich zelfs boven hen zagen geplaatst. Hoe toch zouden wij de Amsterdamsche Kamer met haren veelbelovenden kweekeling VONDEL kunnen vergeten? Doch niet iedere Kamer had, zoo als zij, mannen van smaak en geleerdheid, tucht en goede zeden onder hare leden of tot haar hoofd. Dikwijls toch drongen zich onbeschaafde lieden, die hun handwerk en hun huisgezin om onbeduidende rijmelarij, om het gezelschap van vrolijke makkers vooral, verwaarloosden, niet slechts in hun midden, bij hunne bijeenkomsten voerden zij het hoogste woord. Dus verging het zelfs den Amsterdamschen *Eglantier*, die eens onder zijne kweekers ROEMER en SPIEGHEL en HOOFT had geteld. Toen JAN TEN GROTEN-HUIS in 1611 eene poging tot zijn herstel aanwendde, weigerde Muidens Drossaard op andere voorwaarden zijne medewerking, dan wanneer „den onnutten en ongebondenen, die alleene „tegens de geregeltheit schoorvoeten, belast werde, op boete „van geweldt, haar der Camere te onthouden.” Maar zoo weinig hielpen de bemoeijingen der aanzienlijken, dat BREDERO in 1615 den broederen toeriep;

„Besiet de Caerten self/ en over-leest de Namen
„Van over twintigh Jaar/ ghy sult schrickend' u schamen
„Dat ghy nu met dit schuym sont komen hier ten pronk/
„Of in de Schou-plaats daer eerst niet dan Gout en blonck.”

en zich niet ontzag de toenmalige toongevers

„Dit wraack-goedt/ dit uytschot/ dees onwetende Buffels/”

te noemen. Met weerzin zagen bezadigde en ernstige lieden,

hoe de jeugd in het midden van zulke gezellen tijd en geld en vernuft verkwistte.

„Veel neuswijse menschen”

zegt een rederijker uit den bocrenstand,

„sprekender te veul op/

„Dat men syn moye tijdt verquist met sulke aperye;

„T was best dat men wat leerden/ daer men mee mogt bedyen/

„Dat doe ick/ en diet met wat te winnen houwe

„Veel beter de ploegh ghedreven/ als dat men hem met sulke leuren bemoeijen souwe.”

Het gevolg van dat alles laat zich denken. De betergezinden zonderden zich van den gemeenen hoop af, *COSTERS* Akademie werd opgericht, en de enkele groene loten, die den verdorren *Eglantier* overbleven, zagen zich op dien jeugdigen, frisschen, krachtigen stam ingeënt.

Toch verdiende de oude omgehouden tronk eerbied. In zijne schaduw had zich eenmaal de vrijheid van denken en spreken ontwikkeld; met het geheele vaderland had hij de ruwe stormen verduurd, die zijne onafhankelijkheid en zijnen godsdienst hadden bedreigd. Het is waar, de kunst, die doel had moeten zijn en blijven, was vernederd, om het middel ter verspreiding van gezuiverde begrippen te worden; doch de gevolgen zelve dier verbastering waren voor het volk heilrijk geweest. Bleken in den Spaanschen tijd vooral de aanvallen op de Geestelijkheid niet het doeltreffendste middel om het vernuft der Kameristen te scherpen? De Amsterdamsche Kamer had zich reeds in 1553 door zoodanige stoutmoedigheid onderscheiden en er met de ongenade van het alles behalve verdraagzaam Bestuur voor geboet; - onder *ALVA's* schrikbewind, die zijne ijzeren vuist met looden zwaarte op *Hollands* hoofdstad liet rusten, was het zuchten naauwelijks, het mompelen geenszins geoorloofd. In de overlevering echter bleef de oude vrijheid der rederijkers bestaan, en na de omwenteling van 1578 zou voorzeker het lang geperste gemoed tot weêrwraak zijn overgezwaaid, indien toen niet mannen als *SPIEGHEL*, *COORNHERT* en

VISSCHER, de teugels der oude Kamer in handen genomen, en luide verdraagzaamheid jegens andersdenkenden hadden gepredikt. Zulks viel weinig in den smaak der geestelijken, en, gelijk vroeger de monniken de gezworen vijanden der kameristen geweest waren, erfde de veete op de betere opvolgers van deze over. De Synode te *Delft*, in 1596 gehouden, hief over de buitensporigheid der rederijkers luide klagten aan, en beproefde hunne wering van de Overheid te verkrijgen. De tegenstand zettende op hare beurt de aangevallen dichters schrap. Het schimpen en steken en stekelen raakte meer en meer in zwang, en toen in BREDEROO'S *Moortje*, LICHT-HART zijne makkers aanried de rederijkkamer te bezoeken, met de woorden:

„Komt gae wy op de Hal en sien de geesten spelen.”

antwoordde de waarlijk niet gemoedelijker medgezel:

„Ik mach soo langh oock bij geen Reden-ryckers zijn:

„Want dit volckje wil steeds met allen menschen gecken/

„En sy kunnen als d'Aep haer afsterst niet bedecken;”

Er steekt niets verbazends in dat de rederijkkamers, die der Hervorming, door het voordragen van hare leerstellingen, vroeger krachtadig hadden ondersteund, ook naderhand meenden zich, verder dan het gebied der kunst reikte, op het doornige veld der godgeleerde twisten te moeten begeven. Sommige, zoo als die van *Haarlem*, schaarden zich aan de zijde der Contra-Remonstranten (1). De *Amsterdamsche* echter

1) Bij hare herstelling in 1613 gaf zij de vraag op:

„Of Godts ghenade, door Christi lyden, en 's Geest kracht,

„Ons salicheid maer ten deel, of gheheel, heeft gewracht?”

Naar welke zijde haar gevoelen overhelde, blijkt uit de voorrede der uitgegeven antwoorden, waarin de Broeders beweren: „dat al de ghene, die haer inbeelden n gheestelicke saken een vrijen wil te hebben, met recht niet segghen moghen, naer salicheydt alleen te bestaen, in dat Goddelyek, eewig, drieenich Wesen.” Zie w. kops, Schets eener Geschiednisse der Rederijkeren, in de Werken van de Maetschappij der Nederl. Letterkunde te Leyden, II Deel, 288, 289.

vermeed, zoo wij gelooven, aanvankelijk partij te kiezen, maar verkondigde luide hare verdraagzaamheid en stijfde de partij der politieken, die allen twist in zijne geboorte wenschten gesmoord te zien. Zelfs de jonge *Brabandsche* Kamer, die, sedert hare verplaatsing naar *Amsterdam*, de vijandin harer oudere zuster was geweest, schijnt dit gevoelen te hebben voorgestaan. Ten minste vertoonde zij bij de inkomst van Prins MAURITS in 1618, hoe MENENIUS AGRIPPA door zijne wijsheid de geschillen der burgers had gedempt, en gaf, door het plaatsen van een vierregelig versje in haren triomfboog, den Prins dezen raad:

„MENENIUS AGRIPP 't oproerich Rome stilde,
 „Beloofd' hy d' oude wet ghetrou invoeren wilde;
 „Alsoo nu Nassaus Helt beyvert 's Heeren werck/
 „Strydt soo hy trouwlyck plach voor 't Landt/ nu voor de Kerk.”

Zoo werd de dichterschool de tegenhanger van den kansel: COSTER, wiens vinnig vernuft de kerkelijken in het algemeen met ziedenden haat vervolgde, VONDEL, wiens godsdienstig gevoel hem aandreef, openlijk de zijde der verdrukte Remonstranten te kiezen, stijfden den ijver der mindere leden tegen de heerschende Kerk. In 1631 kwam, ter zake van het toen aanhangig geschil over den eed der schutterijen, en het vervolgen der plonderaars, een scherp vraagdicht van de Academie in het licht; HOOFT, de voorzigtige HOOFT, noemde het eigenaardig: „een van die krijgsgrenaten, die zwanger met „doodt en bederf, niet en baren, om ter wereld te brengen, maer om daer ujt te helpen.” Doch al ware een geestelijke kampioen onder zoodanig geschut gesneuveld, om der wil zijner zaak zou hij niet te beklagen zijn geweest. Hij had voorzeker met eere zijn vaandel verdedigd, en vóór zijn sterven gewis menigen vijand doodelijk gegriefd. Immers, zoo VONDEL de Geestelijkheid scherp had ten toon gesteld, toen hi deze in den persoon van den heerzuchtigen EURYPYLUS ter tooneele voerde, de predikant CLOPPENBURG verstond de kuns

den bal terug te kaatsen; hij schold VONDEL op zijne beurt voor Sociniaanschen wederdooper en noemde zijn geschrift „meer „dan Turksche lasteringen van den Wederdooperschen Geest, „tegen de Dryeenigheijt Gods” (1).

V.

Wij verbonden de namen van Dr. SAMUEL COSTER en JOOST VAN DEN VONDEL, niet minder dewijl wij beiden, gedurende den afwisselenden loop van VONDEL'S leven, naauw verenigd vinden, dan omdat zoo de eene als de andere aan het hoofd der partij stond, die der heerschende Geestelijkheid eenen duurzamen haat had gezworen; bovenal uithoofde van den invloed des eersten op den laatsten, in dien kampstrijd duidelijk zichtbaar. En toch bestond er een groot verschil tusschen deze twee wapenbroeders. Indien de vader van COSTER bij *Heiligerlee* voor de vrijheid had gestreden, VONDEL'S voorouders hadden geleden, maar om het geloof; en zoo Dr. COSTER, naar het schijnt, rijkelijk met middelen was gezegend en tot zeker aanzien geklommen, VONDEL worstelde nu door, dan buiten zijne schuld, met gebrek en kommer. — Als de eerste, gelijk hij door het doordrijven zijner nieuw gestichte Academie bewees, in aard en moed al het volhardende en standvastige bezat dat hem in de letterkundige wereld tot een geducht partijhoofd kon verheffen, VONDEL miste veel van die zelfstandigheid en volgde met een meer buigzaam karakter den stoot door anderen gegeven, dikwijls mompelende en zuchtende en schoorvoetende. — Was Dr. COSTER een gezellig dischgenoot, wiens vrolijke luim hem in het huisselijk verkeer nooit begaf, reeds vroeg had diepe zwaarmoedigheid VONDEL'S breed gewelfd voorhoofd, als eene donkere onweêrswolk, over de vuurschietende oogen nedergeperst; — en stond aan COSTER het doel, dat hij

(1) Zie de voorrede voor: POPPIUS EURYPYLUS ofte korte ontdeckinghe der Bedrieghelyckheydt van de oogh-schynende Enghe-Poorte EDUARDI POPPII, Amst. Ao. 1626.

vermeed, zoo wij gelooven, aanvankelijk partij te kiezen, maar verkondigde luide hare verdraagzaamheid en stijfde de partij der politieken, die allen twist in zijne geboorte wenschten gesmoord te zien. Zelfs de jonge *Brabandsche* Kamer, die, sedert hare verplaatsing naar *Amsterdam*, de vijandin harer oudere zuster was geweest, schijnt dit gevoelen te hebben voorgestaan. Ten minste vertoonde zij bij de inkomst van Prins MAURITS in 1618, hoe MENENIUS AGRIPPA door zijne wijsheid de geschillen der burgers had gedempt, en gaf, door het plaatsen van een vierregelig versje in haren triomfboog, den Prins dezen raad:

„MENENIUS AGRIPP 't oproerich Rome stilde,
„Beloofd' hy d' oude wet ghetrou invoeren wilde;
„Alsoo nu Nassaus Helt beyvert 's Heeren werck/
„Strydt soo hy trouwlyck plach voor 't Landt/ nu voor de Kerk.”

Zoo werd de dichterschool de tegenhanger van den kansel: COSTER, wiens vinnig vernuft de kerkelijken in het algemeen met ziedenden haat vervolgde, VONDEL, wiens godsdienstig gevoel hem aandreef, openlijk de zijde der verdrukte Remonstranten te kiezen, stijfden den ijver der mindere leden tegen de heerschende Kerk. In 1631 kwam, ter zake van het toen aanhangig geschil over den eed der schutterijen, en het vervolgen der plonderaars, een scherp vraagdicht van de Academie in het licht; HOOFT, de voorzigtige HOOFT, noemde het eigenaardig: „een van die krijgsgrenaten, die zwanger met „doodt en bederf, niet en baren, om ter wereld te brengen, maer om daer ujt te helpen.” Doch al ware een geestelijke kampioen onder zoodanig geschut gesneuveld, om der wil zijner zaak zou hij niet te beklagen zijn geweest. Hij had voorzeker met eere zijn vaandel verdedigd, en vóór zijn sterven gewis menigen vijand doodelijk gegriefd. Immers, zoo VONDEL de Geestelijkheid scherp had ten toon gesteld, toen hi deze in den persoon van den heerszuchtigen EURYPYLUS ter tooneele voerde, de predikant CLOPPENBURG verstond de kuns

den bal terug te kaatsen; hij schold VONDEL op zijne beurt voor Sociniaanschen wederdooper en noemde zijn geschrift „meer „dan Turksche lasteringen van den Wederdooperschen Geest, „tegen de Dryeenigheijt Gods” (1).

V.

Wij verbonden de namen van Dr. SAMUEL COSTER en JOOST VAN DEN VONDEL, niet minder dewijl wij beiden, gedurende den afwisselenden loop van VONDEL's leven, naauw vereenigd vinden, dan omdat zoo de eene als de andere aan het hoofd der partij stond, die der heerschende Geestelijkheid eenen duurzamen haat had gezworen; bovenal uithoofde van den invloed des eersten op den laatsten, in dien kampstrijd duidelijk zichtbaar. En toch bestond er een groot verschil tusschen deze twee wapenbroeders. Indien de vader van COSTER bij *Heiligerlee* voor de vrijheid had gestreden, VONDEL's voorouders hadden geleden, maar om het geloof; en zoo Dr. COSTER, naar het schijnt, rijkelijk met middelen was gezegend en tot zeker aanzien geklommen, VONDEL worstelde nu door, dan buiten zijne schuld, met gebrek en kommer. — Als de eerste, gelijk hij door het doordrijven zijner nieuw gestichte Academie bewees, in aard en moed al het volhardende en standvastige bezat dat hem in de letterkundige wereld tot een geducht partijhoofd kon verheffen, VONDEL miste veel van die zelfstandigheid en volgde met een meer buigzaam karakter den stoot door anderen gegeven, dikwijls mompelende en zuchtende en schoorvoetende. — Was Dr. COSTER een gezellig dischgenoot, wiens vrolijke luim hem in het huisselijk verkeer nooit begaf, reeds vroeg had diepe zwaarmoedigheid VONDEL's breed gewelfd voorhoofd, als eene donkere onweêrswolk, over de vuurschietende oogen nedergeperst; — en stond aan COSTER het doel, dat hij

(1) Zie de voorrede voor: POPPIUS EURYPYLUS ofte korte ontdeckinghe der Bedrieghelyckheydt van de oogh-schynende Enghe-Poorte EDUARDI POPPII, Amst. Ao. 1626.

in den strijd met het kerkelijk gezag beoogde, helder voor den geest, en nam hij met de verwachting der overwinning den kamp op zich, in VONDEL was iets van die onheilspellende prikkelbaarheid, welke haar slagtoffer nimmer rust vergunt, die het telkens prijs geeft aan het gevaar zijne ontevredenheid met de omstandigheden bitter te boeten, en toch door het echte kenmerk van den martelaar, het edele, zwijgende lijden, niet adelt. Zoo was het ook hier bestemd, dat de meerdere den mindere zou dienen. Want meer, oneindig meer dan COSTER was VONDEL als dichter, meer, oneindig meer als opregt godsdienstig mensch. Het is waar, hij verzaakte het geloof, hetwelk zijne pen eens met kracht verdedigd, zijn hart, zoo wij gelooven, met warme overtuiging had omhelsd. Doch wanneer de volkstraditie in VONDEL's overgang tot de Roomsche Kerk slechts eene daad van eigenbelang zoekt, dan vergete onbevangeren regter zoo vele andere omstandigheden niet, welke ons nopen het oordeel aan Hem over te laten, die aller harten kent. Was zijne moeder zelve niet in de Catholijke Kerk gedoopt? — hadden zijne oogen zich niet voor het daglicht ontsloten, te midden der heilige praal van het Bisschoppelijk *Keulen*? — maakten de twisten, die zoowel de Doopsgezinde als de Gereformeerde Gemeenten verscheurden, geen pijnlijken indruk op zijn vroom gemoed? Ontwikkelde de poëzij, waarin hij zich bij voorkeur verdiepte, en die hem gedurig de glorie van *Jerusalem* met haren tempel en hare wierookvaten en haren heiligen rei van priesteren voor de verbeelding riep, niet van zelve zijnen zin voor den uitwendigen luister van de Roomsche eeredienst? Men overwege, hoe zijne neiging tot de Moederkerk reeds in zijn treurspel *de Maagden dóórschemerde*: hoe hij, na zijnen overgang, zijn genomen besluit niet verbloemde, maar zich des noods als een martelaar voor zijne zaak bloot gaf (1). Men vergete eindelijk de voor-

(1) HOOFTS *Brieven*, 208: „VONDEL heeft een veirs gemaakt op 't wonder, „waar af de Heilige Stee haaren naam draaght: en laat het openbaarlyk voor de „boekwinkels ten toon hangen, gelyk de voorvechters de messen in de luifen

beelden niet van zoo vele beroemde mannen, wier geprangde en geplaagde gemoederen (en dat was VONDEL's meer dan dat van iemand!) in den schoot der Moederkerk als het ware eene ruste des grafs zochten.

Wanneer ik van VONDEL's godsdienstigheid spreke, dan geef ik daarmede te kennen, dat in al zijne schriften, zijne hekeldichten zoowel als zijne treurspelen, innige eerbied voor het Opperwezen, vurige aankleving van het Evangelie, diep gevoel voor de verhevenheid van de leer en de voorschriften dier blijde boodschap doorstraalt. De gelegenheid zal zich aanbieden, dit door de beschouwing van zijn *Decretum Horribile* en zijnen *Palamedes* te staven; thans zij het genoeg, op zijn treurspel *de Gebroeders* te wijzen. Ware deze stof in handen van COSTER gevallen, ABJATHAR en *zijn rei* waren voorzeker als listige, heerschzuchtige priesters afgebeeld, die den zwakken DAVID ten speelbal verlangden, om eigen bloeddorst aan hunne vijanden te koelen. Geheel anders VONDEL; in de uitroeijing van SAUL's geslacht ziet hij een blijk der Goddelijke regtvaardigheid, in DAVID's gehoorzaamheid eene grootheid van karakter, slechts door ABRAHAM in het offer zijns zoons geëvenaard. Het zedelijk menschelijk gevoel van den dichter strijdt onophoudelijk met hetgeen hij als Gods woord eerbiedigt, doch even als de DAVID, dien hij voorstelt, offert hij het eerste aan het laatste met pijnlijke aandoeningen op.

Het zou ons niet moeilijk vallen, uit de Godsdienstige gezindheid, waaraan VONDEL door geboorte en overtuiging verknocht was, ook den oorsprong zijner staatkundige meening afte leiden. De Doopsgezinden toch, een verleden getrouw, waarin zij ons vaderland door de verspreiding van het begrip van kerkelijke en burgerlijke vrijheid eene nooit genoeg gewaardeerde dienst bewezen, sloten zich ook in den wedstrijd

„steeken, om de oogen van de verbygangers te tergen, als met zeggen, wie „'t hart heeft, pluike. My deert des mans, die geenes dings eerder moede „schijnt te worden, dan der ruste.” enz.

tusschen OLDENBARNEVELD en MAURITS geheel der Provinciale Staten aan, en bleken de ijverige raadslieden tot onderlinge verdraagzaamheid en vrede, zelfs met den buitenlandschen vijand (1). Zij, die VONDEL's overtuiging in het eerste tijdvak van zijn leven verdenken, mogen toezien, hoe zij de eenstemmigheid verklaren, welke zijne politieke en godsdienstige gevoelens aan die zijner geloofsgenooten verbond. Werkdadigen invloed kan ook het verkeer hebben gehad, dat VONDEL van jongs af genoot. Zeker behoorde hij reeds vroeg tot dien kring, welke in den Oud-Burgemeester HOOFT het echte model van Hollandsche deugd waardeerde; en innige dankbaarheid, hetzij voor bescherming of voor ondersteuning hechtte hem aan het geslacht des eerwaardigen grijsaards, en aan anderen, die de staatkundige beginselen van dezen omhelsden of voortplantten, als de VAN BEUNINGENS, de VLOOSWYCKEN, de BURG de GRAEFS, de BICKERS.

Maar bijna schaam ik mij, aan den invloed van anderen te wijten, hetgeen het allereerst aan des dichters eigen' geest en aanleg behoorde toegeschreven te worden. Of mogt hij, waar het de belangen des vaderlands gold, zich niet vermeten zijne stem op te heffen, noch zijne meening uit te brengen, omdat het ongeluk der omstandigheden hem elders het licht had doen zien? Van vaders en moeders zijde uit Nederlandsch bloed gesproten, was hij wel geen getuige geweest van al het lijden waardoor onze bodem werd geteisterd, maar had hij er niet minder de wrange vruchten dier ellende om geplukt. Het land, waarin hij geboren werd, was voor zijne ouders slechts een land van vreemdelingschap, dat hen reikhalzend deed uitzien, naar den dag, waarop de vader-

(1) „Doen bleef de vyant staen, ver stelt en seer verslaghen,

„En dacht het is nu tyt van Treves te gewaghen,

„En crycht hier een Papist, en daer een Remonstrant,

„Een lossen Lybertyn of Menist aen de hant.”

Zie de: *Vruchten van 't monster van den Treves toegevoeght aen de Ed. Heeren en Vaders van Gods kercke ende aen allen Patriotten van ons lieve Vaderlandt en Oost- en West-Indische Compagnie. Gedrukt 1630.*

landsche zon hen weder bestralen, de geliefde grond hen weder onder zijne kinderen opnemen zou. Misschien had hij reeds als zuigeling den naam van Holland gestameld; misschien op hunne knieën meêgeweend, wanneer verrukking over den zegen, die aanvankelijk op dat erf rustte, tranen van dankbaarheid in hunne oogen opwellen deed! Derwaarts was hij in het prilste zijner jaren als naar het beloofde land heengevoerd; - zou hij dichter zijn geweest, zoo het genot, dag aan dag te mogen gaslaan hoe het gemeenebest zich ontwikkelde, bij den jonkman niet den wensch had doen ontwaken als de jeugd om hem heen, als de hoop des vaderlands op te wassen voor alles wat goed was en groot? - zoo hij in vollen bloei niet van verlangen had geblaakt, zijn eigen roem aan den rijzenden luister zijns volks voor eeuwig te verbinden?

Het schip, dat *Hollands* Palladium, de vrijheid, binnen zijne houten wanden verdedigde, was, na het doorstaan van schier onlijdelijke stormen, door de bescherming des Almagtigen, door de zorg van getrouwe stuurlieden, voor het oogeblik in eene veilige haven, op eene kalme reede teruggebracht. Met de ijverigste inspanning van krachten togen de wakkere schepelingen aan het werk, om het ontredderde wrak weêr op te tuigen. De her- en derwaarts verstrooide schipbreukelingen, of zij, die bij het vroeger dreigen van den nood

„Aan 't naeste land hun leven in de boot”

geborgten hadden, keerden tot hunne oude leed- en lotgenooten weêr. Een frissche wind van voorspoed deed de zeilen zwellen; de wimpel der onafhankelijkheid wapperde door de lucht; - helaas! geene schoone verwachting wordt in haren vollen omvang vervuld. De twist tusschen de stuurlieden bracht andermaal het schip in gevaar; de pas verjaagde onweêrswolken verduisterden op nieuw de kimmen; wantrouwen, haat en wraakzucht verdeelden de schepelingen. Dat was, om met VONDEL te spreken, wiens beelden wij tot dus verre bezigten

„Het onweêr, dat het roer vermande,

„Toen 't groote schip van Holland strandte.”

*mit dem Schiffe
Hollands*

Doch wie onder de togtgenooten rustig en kalm den dreigenden nood moge afgewacht hebben, VONDEL voorzeker kon dit niet. Zijn door zwaarmoedigheid en ongenoegen overprikkeld gestel, zijn voor den invloed van anderen slechts te vatbare geest, zijne luim, zijne warme vaderlandsliefde bovenal, alles zette hem aan, om, des noods met gevaar van goed en bloed, zijne stem te doen hooren; zelf beschreef hij dezen toestand krachtiger, dan wij zulks vermogen:

✕ „— waarheyd (dat's al oud) vind nergens heyl nocht heul;
 „Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mond leydt,
 „O, kon ick oock die konst: maar wat op 's harten grond leydt,
 „Dat weltme na de keel: ick word te stijf geparst,
 „En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de sponz nuytbarst.”

Wat nog bij dit alles ontbrak, om VONDEL tot hekeldichter te vormen, dat vulde zijne dichterlijke eerzucht aan. Die werd door de vervolging, welke zijne stoutheid ondervond, geprikkeld, daar zij hem bewees, hoe zeer zijne pijlen hun doel hadden getroffen; - die werd gevoed en geveleid door de aanzienlijken zijner partij, welke in den dichter het scherpste wapentuig zagen, om hunne vijanden te grieven (1); - die werd aangehitst door het genot der wonden, welke zijn vinnig vernuft den slagtoffers had toegebracht. Gescholden en gehaat, en voor kerkerstraf de stad ontvlugtend, keer op keer door aanhoudende geldboeten geperst; - door zijne bloedverwanten gewaarschuwd, van tijd tot tijd door meer gematigde mannen, zoo als HOOFT (2), verlaten, scherpte

(1) Indien het verhaal genoeg gewaarborgd is, strekt het weinig tot eer van de gematigheid van den anderszins voortreffelijken ALBERT KOENRAADSZ. BURG, dat hij VONDEL tot het schrijven van een treurspel, den dood van OLDENBARNEVELD ten onderwerp hebbende, aangemaand en daardoor de eerste aanleiding tot het schrijven van den *Palamedes* gegeven heeft.

(2) Ongunstig oordeelde insgelijks over de hevigheid des dichters dezelfde Heer VAN SCHAGEN, welken hij in zijn *Harpoen* hoogelijk wegens het bedwingen van de stoutmoedigheid eens ijverigen Predikants had geprezen. HOOFT schrijft daaromtrent Brief 50: „Ik vind my bedroogen in de meeninge, dat de Heer „VAN SCHAGEN den schrijver van den *Harpoen* grooten dank zoude weeten, ende

dit alles slechts de vinnigheid des dichters, die het zich bitter beklagde zijne hevigste hekeldichten ten vure te hebben gedaan, in een oogenblik, toen hij zich voor de nasporingen der Overheid in het huis zijner zuster moest schuil houden.

Men heeft in VONDEL's treurspelen, vooral in zijne gesprekken, niet ten onrechte eene zekere zonderlinge scherpte van uitdrukking berispt, die de achtbaarheid der tragedie kwetst en vaak tot eenen boertigen wedstrijd van schampere geestigheid afdaalt. Bij HOOFT vindt men dit gebrek zelden, bij COSTER treft men slechts lange vervelende redeneringen aan; bij JAN VOS vertoont zich het hier boven gegispte verschijnsel als het gevolg van den driesten wansmaak diens stouten dichters. Maar de geestigheden van VONDEL hebben iets, dat gij wel aardig vindt, dat in weerwil van u zelven uwe lippen krult, dat gij hoogelijk prijzen zoudt indien het in een Saterspel, niet in een Treurspel voorkwam. Of is het niet aardig, zoo als JOSEPH's broeders den hun om genade smeekenden knaap antwoorden:

„Rijs op, het is geen wijs, dat Koninglijke zielen,
„Zich buigende in het stof, voor onderdanen knielen.”

Zijn SIMEON en LEVI niet meermalen geestig, wanneer zij den door zijn geweten gefolterden JUDA zoeken gerust te stellen; wanneer zij tegen den stoutmoedigen RUBEN uitvaren? Maar wie kent die gesprekken uit *Joseph in Dothan*, wie kent den twist van CHAM en NOACH niet, al ware het ook bij wijze van spel en jokkernij?

Liever erkennen wij in dit gebrek de oorspronkelijke levendigheid van luim, de bijtende levendigheid van het vernuft van VONDEL. Althans, schoon wij geenszins willen beweren,

„verstaa, dat zijne Ed. met ernst verklaart, zy zoude hem, wist zy wie hy „ware, doen gevoelen dat haar leedt is, voor alle werelt uitgekreeten te worden, als een persoon, die zijnen lust naame in 't draagen van roem, op zulk „een verrichtinge, tegens zijnen Prediker. Waaraen UE. bevindt, dat de voor „zienigen ende wereldwijzen den naam schuwen, van der partijdigheit meer toe „te geven, als den noodt.”

Doch wie onder de togtgenooten rustig en kalm den dreigenden nood moge afgewacht hebben, VONDEL voorzeker kon dit niet. Zijn door zwaarmoedigheid en ongenoegen overprikkeld gestel, zijn voor den invloed van anderen slechts te vatbare geest, zijne luim, zijne warme vaderlandsliefde bovenal, alles zette hem aan, om, des noods met gevaar van goed en bloed, zijne stem te doen hooren; zelf beschreef hij dezen toestand krachtiger, dan wij zulks vermogen:

X „— waarheyd (dat's al oud) vind nergens heyl nocht heul;
 „Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mond leydt,
 „O, kon ick oock die konst: maar wat op 's harten grond leydt,
 „Dat welme na de keel: ick word te stijf geparst,
 „En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de sponx uytbarst.”

Wat nog bij dit alles ontbrak, om VONDEL tot hekeldichter te vormen, dat vulde zijne dichterlijke eierzucht aan. Die werd door de vervolging, welke zijne stoutheid ondervond, geprikkeld, daar zij hem bewees, hoe zeer zijne pijlen hun doel hadden getroffen; - die werd gevoed en geveleid door de aanzienlijken zijner partij, welke in den dichter het scherpste wapentuig zagen, om hunne vijanden te grieven (1); - die werd aangehitst door het genot der wonden, welke zijn vinnig vernuft den slagtoffers had toegebracht. Gescholden en gehaat, en voor kerkerstraf de stad ontvlugtend, keer op keer door aanhoudende geldboeten geperst; - door zijne bloedverwanten gewaarschuwd, van tijd tot tijd door meer gematigde mannen, zoo als HOOFT (2), verlaten, scherpte

(1) Indien het verhaal genoeg gewaarborgd is, strekt het weinig tot eer van de gematigdheid van den anderzins voortreffelijken ALBERT KOENRAADSZ. BURG, dat hij VONDEL tot het schrijven van een treurspel, den dood van OLDENBARNEVELD ten onderwerp hebbende, aangemaand en daardoor de eerste aanleiding tot het schrijven van den *Palamedes* gegeven heeft.

(2) Ongunstig oordeelde insgelijks over de hevigheid des dichters dezelfde Heer VAN SCHAGEN, welken hij in zijn *Harpoeu* hoogelijk wegens het bedwingen van de stoutmoedigheid eens ijverigen Predikants had geprezen. HOOFT schrijft daaromtrent Brief 50: „Ik vind my bedroogen in de meeninge, dat de Heer „VAN SCHAGEN den schrijver van den *Harpoeu* grooten dank zoude weeten, ende

dit alles slechts de vinnigheid des dichters, die het zich bitter beklagde zijne hevigste hekeldichten ten vure te hebben gedaan, in een oogenblik, toen hij zich voor de nasporingen der Overheid in het huis zijner zuster moest schuil houden.

Men heeft in VONDEL'S treurspelen, vooral in zijne gesprekken, niet ten onrechte eene zekere zonderlinge scherpte van uitdrukking berispt, die de achtbaarheid der tragedie kwetst en vaak tot eenen boertigen wedstrijd van schampere geestigheid afdaalt. Bij HOOFT vindt men dit gebrek zelden, bij COSTER treft men slechts lange vervelende redeneringen aan; bij JAN VOS vertoont zich het hier boven gegispte verschijnsel als het gevolg van den driesten wansmaak diens stouten dichters. Maar de geestigheden van VONDEL hebben iets, dat gij wel aardig vindt, dat in weerwil van u zelve uwe lippen krult, dat gij hoogelijk prijzen zoudt indien het in een Saterspel, niet in een Treurspel voorkwam. Of is het niet aardig, zoo als JOSEPH'S broeders den hun om genade smeekenden knaap antwoorden:

„Rijs op, het is geen wijs, dat Koninglijke zielen,
„Zich buigende in het stof, voor onderdanen knielen.”

Zijn SIMEON en LEVI niet meermalen geestig, wanneer zij den door zijn geweten gefolterden JUDA zoeken gerust te stellen; wanneer zij tegen den stoutmoedigen RUBEN uitvaren? Maar wie kent die gesprekken uit *Joseph in Dothan*, wie kent den twist van CHAM en NOACH niet, al ware het ook bij wijze van spel en jokkernij?

Liever erkennen wij in dit gebrek de oorspronkelijke levendigheid van luim, de bijtende levendigheid van het vernuft van VONDEL. Althans, schoon wij geenszins willen beweren,

„verstaa, dat zijne Ed. met ernst verklaart, zy zoude hem, wist zy wie hy „waare, doen gevoelen dat haar leedt is, voor alle werelt uitgekreeten te worden, als een persoon, die zijnen lust naame in 't draagen van roem, op zulk „een verrichtinge, tegens zijnen Prediker. Waaraen UE. bevindt, dat de voor- „zienigen ende wereldwijzen den naam schuwen, van der partijdigheit meer toe „te geven, als den noodt.”

dat onze eerste dichter altoos de wetten van goeden smaak en kieschheid hebbe geëerbiedigd, aarzelen wij dáár, waar VONDEL'S geest tot het platte en walgelijke afdaalt, zulks toe te schrijven aan gebrek van zin voor hetgeen wezenlijk edel, rein en welluidend is. Hij heeft hierin veeleer, onzes inziens, òf de bedorvenheid zijns tijds gehuldigd, òf de reeds op zich zelve scherp gepunte pijlen moedwillig in zwaveldamp en vuilnisstank gestoken, om de wonden, welke hij toebragt, bovendien nog walgelijk te maken. Want, waar hij kiesch moest zijn, wist VONDEL zóo zeer als iemand reinheid van woorden en gedachten te paren. Gij herinnert u zijne beschrijving van EVA. Onverklaarbaar, waarom misschien niet, maar onverdiend zeker blijft nog uit onze bloemlezingen het schoone gesprek van ADONIAS en ABISAG geweest. Zie, hoe de blozende maagd met schuchtere schaamte te voorschijn treedt als het morgenrood, waarmede zij vergeleken wordt; — sla gade met hoeveel Oosterschen eerbied zij de vurige betuigingen van den Koninklijken Prins verneemt; — hoor met hoeveel talent deze op zijne beurt de ongeschiktheid eener huwelijksvereeniging, op het oogenblik dat alles nog om zijnen vader rouw draagt, bemantelt: — maar vooral bewonder die mengeling van jeugdigen hartstogt des vorstenzoons, en godsdienstige reinheid der maagd, welke den gekroonden Profeet in hare armen had gekoesterd! Zoo eenig tooneel, dit moet den hardnekkigsten tegenstander overtuigen, hoe zeer VONDEL het betamelijke niet alleen kende, maar ook, des vereischt, te eerbiedigen wist.

VI.

Wij zijn van voornemen, bij de verdere beschouwing van VONDEL'S hekel- en schimpdichten, minder de tijdsorde in acht te nemen, dan den gang te volgen, welke wij vroeger beweerd, dat door de natuur voorgeschreven werd; slechts wanneer des dichters staatkundige overtuiging met de omstandigheden had afgewisseld, zou de eerste weg de ware zijn. We laten

daarom de weinige gedichten, die uit een hooger poëtisch standpunt gispingen van den geest der eeuw mogen heeten en in welke de begrippen van den dag weêrstand vonden, voor het oogenblik rusten; om te beginnen met dezulke, die de vrucht waren eener verontwaardiging door een enkel feit opgewekt, tegen bijzondere personen gerigt, en bestemd op de menigte te werken; met dezulke inzonderheid, die den toen niet ongewonen vorm hadden van straatlied! Indien wij ons, deze studie dus voorzettende, aan de ontleding wagen van den zoogenoemden *Rommel-pot van 't Hane-kot*, volgen wij onze innige overtuiging, dat dit vers meer dan eenig ander voortbrengsel des dichters in deze soort door fijne luim uitmunt, en het best van alle in staat is aan te toonen, hoe zeer VONDEL met hart en ziel in het lot der hem zoo lief geworden stad aan den Amstel, in de woelingen van hare burgerij heeft gedeeld.

De Paaschmaandag van het jaar 1626 had in *Amsterdam* een bloedig tooneel van burgertwist opgeleverd; zie hier wat daartoe aanleiding gaf. Sedert het overlijden van Prins MAURITS was inzonderheid dáár ter stede eene meerdere overhelling tot gemagtigdheid zichtbaar geworden, en oogluikend had de Regeering de Godsdienstige Vergaderingen der Remonstranten geduld. Het leed echter niet lang of dit wekte den wederstand der Predikanten; DOUCHER en LE MAIRE, onder anderen, ijverden tegen eene verdraagzaamheid, die hun toescheen uit den Booze te zijn; boven allen spande SMOUT in hevigheid de kroon. „Indien de Heeren,” riep hij, „hun devoir niet beter en doen in 't uitroeijen der ketteryen tot „verbreydinghe van Godts en Christi Lof, soo sullen de kinderen, „jae de steenen van de straet, den Heere daer in dienen.” Zonderlinge voorspellingsgave! want op den bovengemelden dag zagen zich de Remonstranten op hunne vergaderplaats bij de Montalbaanstoren eerst door het baldadig gekrijsh der straatjeugd en vervolgens door het graauw, dat met steenen wierp, aangevallen. De gemeente werd verstrooid, het huis geplunderd, en eindelijk zelfs, opdat er geen spoor der ontheiliging zou overblijven, met afbraak bedreigd. Toen verscheen de Majoor HASSELAAR,

een jeugdig, krachtig man, wiens karakter het scherpe niet verloren had, waardoor zich zijn geslacht onderscheidde, en die met geheeler harte het gezag der Regeering was toegeedaan, op de plaats, waar het geweld werd gepleegd. Te vergeefs tracht hij het grauw te overreden, de plundering te staken: hij krijgt slechts scheldwoorden, en het verwijt, dat zijne zuster mede in de Arminiaansche Vergadering geweest en zijn kind daár gedoopt was, ten antwoord. Door zoodanigen tegenstand, door de hernieuwde dreigingen des gemeens verbitterd, geeft hij last op de menigte twee schoten te lossen, en, doodelijk getroffen, stort één der oproermakers ter neder. Dit deed de menigte uiteen stuiven en de soldaten werden meester van het geplunderde huis; maar met het vallen der duisternis scholen de ruwe gasten op nieuw zaâm; het gestorte bloed had hen te heftiger verbitterd, en uitgestrooide berigten omtrent plakkaaten van den Prins tegen de Arminiaansche vergaderplaatsen zetteden andermaal hunnen moed schrap, om het gezag der Regeering te tartten. Toen viel er een derde schot op goed geluk in den duister. En zoodra het bleek dat ook dit getroffen had, holde het grauw in dolle vaart met het lijk door de stad, sleepte het eerst voor de deur van den Burgemeester VAN NECK, en vervolgens voor die van den Burgemeester VLAMINGH VAN OUDTSHOORN, ten einde het als een bloedig verwijt in hunne huizen te werpen.

Eerst des anderendaags met het vallen van den avond werd de rust geheel hersteld: drie der belhamels, en onder deze zekere SWART, Kapitein in dienst der West-Indische Compagnie, waren in hechtenis geraakt, en men verwachtte, dat het strengste vonnis over hen zou worden geslagen. Maar hoogst verschillend waren de oordeelvellingen der burgerij over het gebeurde. HASSELAAR ontging de berisping van voorzigtige vreesachtige burgers niet, welke zich herinnerden, hoe grievend eene dergelijke bloedstorting te *Rotterdam*, waarvan een Remonstrantsgezinde het slagtoffer was geworden, de breuk van den burger-twist had verwijt. Hevige Contra-Remonstranten, zoo als JAN

WILLEMSE BOOGAERT EN SIMON VERDOES, hadden hem openlijk als moordenaar uitgekreten; bij anderen ontving hij den naam van den *onbesuisden Jonkman*. Vooral was de meening over de gesneuvelden verscheiden. Stellig beweerde men, dat het laatst gevallen slagtoffer aan de plundering onschuldig en slechts een bloote toekijker geweest was (1). Volgens hen, zou de gevangen SWART, toevallig voorbijkomende en het lijk van den ongelukkige ziende, door toorn en medelijden bewogen, een' aanval op het huis, waaruit het schot gevallen was, gedaan, en de soldaten, zonder iemand te kwetsen, verdreven hebben: een ander, als medepligtige gevat, een matroos, zou zelfs den persoon van HASSELAAR bij zijnen aftogt hebben beschermd (2). De Amsterdamsche Geestelijken inzonderheid trokken zich de zaak der menigte aan. SMOUT en CLOPPENBURG vervoegden zich bij Burgemeesters, om voor den gevangen' SWART te spreken. De woorden van den eersten omtrent de plundersaars haalden wij vroeger reeds aan. LE MAIRE gaf op den kansel den Remonstranten openlijk de schuld van het gebeurde: TRIGLAND, voorzigtiger dan de overigen, bad: „Dat die mochten gheweert worden, die oorsaeck waren van de Tumult, „onlanghs in deze stadt voorgevallen.” Slechts één der Predikanten, dezelfde welligt, die uit zijn huis de beroerte aanschouwd, en omtrent het geduld en de beradenheid van HASSELAAR onder zooveel tergingen en gevaar een loffelijke getui-

(1) Anders de Remonstrantsgezinden. *Amsterdamsche Beroerte*, p. 7. De schrijver noemt hem een „welcke ooc een fameus Dief was, gelyck men bewyssen kan, en die ooc alhier tot *Amsterdam* tweemaal in de boeyen heeft gheseten, en dat niet om syn deuchden.”

(2) Zie de *Remonstrantie van de Gedeputeerden der Synoden van Zuyl- ende NoortHollant, nopende de groote stouticheyt der Arminianen*. Van den matroos heet het: „De matroos hadde den voorsz. onbesuysden Jongman, die, om „het Arminiaensche huys te beschermen, met bloote sweerden onder het volc „sloegh, onder syn geweer gecomen synde, met een blooten opsteker in de handt, „ghevraeght, of hy een Arminiaen of een Princegeus was: ende als hij verclaerde een Princegeus te wesen, ongemolesteert laten heenen gaen, segghende: Dat baet u uwe leven.”

nis had afgelegd, onderscheidde zich hierin van zijne ambtsbroeders. Hoe het zij, de leeraar CORNELIS HANEKOP, die eerst sedert de verovering van *Breda* door SPINOLA herwaarts gekomen was, en zijn ambt derhalve nog geen vol jaar kon bekleed hebben, berispte overluid het gedrag der oproermakers, en vermaande het volk met kracht van redenen tot onderwerping aan de wettelijke Overheid. Zijne taal ontrustte den Kerkeraad, die ééns vooral besloten had het weren der Remonstrantsche vergaderingen en het handhaven der plakaten door te drijven. Men verweet den ontrouwen medebroeder, ook in gewigtige punten der leer kettersche gevoelens voor te staan, en naauwelijks een jaar na zijne intrede werd HANEKOP, in weerwil der bescherming, die hij van Burgemeesteren genoot, door den Kerkeraad van het predikambt ontzet. - Ziedaar de aanleiding tot VONDEL's schimpdicht. Plaatselijk Amsterdamsch was het eene gebeurtenis, tot welker verklaring ons vroeger uitvoerig woord over den toenmaligen toestand der stad den sleutel geeft; - een feit, dat, door de geringere menigte begonnen, zijne gevolgen tot alle standen had uitgestrekt, en in een' wedstrijd tusschen Overheid en Geestelijken was geëindigd; een voorval, 't welk zonder den Staat of der Kerk vreesselijke moeilijkheden te berokkenen, echter de burgers der hoofdstad te meer ter harte ging, naarmate zuiverheid van leer en kerkelijke regten hunne hoofden steeds het warmst plagten te maken. VONDEL, natuurlijk der zake van HANEKOP toegedaan, wapent zich bij deze gelegenheid noch met *geesel*, noch met harpoen, maar hij grijpt den *Rommelpot*, het oude wanstaltige muzikinstrument, dat op zijn geklikklak de straatjongens aan het schreeuwen hielp, en de bewoners der achterwijken bij hoopen de voetstappen des spelers en zangers volgen deed. Eene onedelmoedige, maar ongezochte scherts hechte zich aan den geslachtsnaam van het bespottte voorwerp (1),

(1) Als voorbeeld eener diergelijke spotternij op namen diene de Remonstrantsche voorspelling:

„Als den *Pauw* laten sal te stygen sijnen staart/

en wie kon zich, met den naam *Hanekop* in het hoofd, weêrhouden, bij den strijd der Leeraars aan een hanengevecht te denken? te minder daar TRIGLAND, in de oogen zijner vijanden de ACHITOPHEL der Geestelijkheid, reeds den naam van het *Kalkoensche Haantje* droeg, daar het alarmgeschreeuw van den kansel reeds lang bij kraaijen vergeleken, en het bij het gemeen een spreekwoord was:

„Wie hoord' oyt haen op een preekstoel soo reëlyck snackén!”

daar eindelijk de Contra-Remonstranten zelve tot het gansche spotdicht door een ander aanleiding gegeven hadden, waarin zij hunne tegenstanders voor *Arme Hanen* (1) uitscholden.

Maar hetgeen VONDEL oorspronkelijk toebehoort, is de fraaije en geestige wijze, waarop het gekozen beeld door hem werd uitgewerkt; terwijl hij het hanenkarakter, waar het feit hem vergunt de fabel vol te houden, nergens verloochent, schemert overal het onderscheid, dat er in de denkwijze der Predikanten viel op te merken, duidelijk door. De Rommelpotspeler, voor zoo ver hij niet zelf den heeschen belagchelijken zang aanhief, zoo als de bekende schilderij van FRANS HALS hem ons vertoont, werd door een' knaap vergezeld, wiens hijgende adem en afgrijsselijke grimlach te duidelijk bewezen, dat louter de vrees voor de

„Wanneer de kreuple *Muys* sal kruypen onder d'aard'/
 „Wanneer partydigheyt niet meer sal wesen *Vooght* /
 „Wanneer dat *Aertsens* raet niet meer sal zijn gedooght /
 „Wanneer bloet-dorstigheit gedwongen wordt te *Duycken* /
 „Wanneer men het *Cromholt* niet meer en sal gebruycken /
 „Als *Mandemaker* met sijn tuyg zal moeten voort /” enz.

(1) Zie hier een uittreksel uit het Liedeken van de *Arme Hanen*:

„Men hoort desen armen haen / Sijn veeren saen
 „Al te met te korten sane / En te scheren sijnen kam
 „Hooft eens an / 'T sou met hem dan anders gane.
 „Dat men dees Hanen ter keur / Oock soo deur,
 „Den beughel lustich dede springhen /
 „Hy soude sijn kraijen saen / Wel laten staen
 „En hy sou wel anders singhen.”

tirannij van zijn' sterken meester en misschien meer nog slechts die voor gebrek hem dwingen kon, stem en gelaat aan de geestigheid des gepeupels prijs te geven. VONDEL bestemt ter vervulling dier pijnlijke rol denzelfden boekverkooper, die aan de Nieuwe Kerk, als het ware onder de bescherming van het dáár vergaderend Consistorie, woonde, — op wiens luifel *de Gereformeerde Catechismus* prijkte, — en die de eer genoot, de Werken der Amsterdamsche Predikanten, inzonderheid de herhaalde vermaningen van TRIGLAND, in het licht te zenden. MARTEN JANSZON BRANDT, dus was zijn naam, moest den dichter helpen zingen; en hoe zuur deze zich daarbij het gelaat zijns makkers voorstelde, mogen de regelen bewijzen:

„*Martebroer* my dit help singen,
 „*Marten* Heeroms veynster-Aep,
 „Die staech ruyckt aan 't haentje paep,
 „En op Farheers trom kan springen;
 „*Marten* die het al gelooft,
 „En de spijker raekt op 't hooft.”

Onverbiddelijk sleepte VONDEL er zijn zanger niet minder om mede, ons de geheele geschiedenis van HANEKOP van den beginne af kond te doen. Hoe geestig is de eerste ontvangst en het beroep van HANEKOP door zijne ambtsbroeders:

„Alle *Hanen* die ontvingen
 „Broeder *Koppen* in het veen
 „Broederlijk; en soo het scheen,
 „Warent wongder soete dingen,
 „Maer het seurde haest in 't vat,
 „Duren is een moye stadt.”
 „'t Was laet *Koppen* mit ongs waecken,
 „En te boom gaen binnen 't heck,
 „Als een speulnoot songder vleck,
 „*Koppen* slangen kent en draecken,
 „En hy krayde vroeg en spa
 „Op de tooren van Breda.”

Maar KOPPEN, de aanvankelijk gevierde, overtrof zijne mededingers, KOPPEN:

„— — — trouwe wachter,
 „Krayde, eer de Sonne blonck,
 „Dat het deur de Veenen klonck:
 „Alle krayers lagen achter,
 „Elck die scheen in 't krayen schor:
 „Doen begonner een geknor.”

Wij gaan verder; - zie zelf, bid ik u, in het onsterfelijk liedje: hoe juist zijn *SMOUT*, de dikke haan, en *TRIGLAND*, het kalkoensche haantje, zoowel in hun karakter als in die fijne trekken, welke hunne predikwijze onderscheidten, afgebeeld. Gij herinnert u, hoe de eerste eens den Koning van *Frankryk*, van het hanenland bij uitnemendheid, op den kansel mishandeld heeft. Ongaarne ziet hij, dat de menigte naar de predikatiën van zijn' jongen ambtsbroeder toestroomt. Ben ik, roept hij:

„— — ben ik ~~kan~~ een dwase
 „Stocknar in het Hanevelt
 „Dat mijn poortklock niet en geldt?

„Durf ick krayen op een keuninck,
 „Op de Haen, die sit in top
 „Mit een kroontjen op sen kop
 „In sijn groote Haneweuning;
 „Ba! wat meenje goeie lien,
 „Dat ick *Koppen* sel outsien!

„Ick sel *Koppen* moeyte brouwen,
 „En sijn ongenayde rock
 „Scheuren in het hoenderhock.
 „'k Sel hem veur een ketter schouwen.”

Heel voorzigtig, listig, fluweelig zou ik bijna zeggen, spreekt daarentegen *TRIGLAND*:

„*Haen kalkoen* die kreet vol tooren,
 „'k Sou jou met mijn pennen slaen
 „Datje dense *vreemde Haen*,
 „Dense nuwelinck gaet hooren,
 „En jou ouwe krayers vliet,
 „Liet ik 't om jou swackheyt niet.”

Inmiddels wordt de aanleiding tot het geschil tusschen HANEKOP en zijne ambtgenooten, de plundering van het huis bij den Montalbaans toren, en de gematigde toespraak van den éénigen Predikant onder de veertien anderen, geestig, doch kort verhaald. Maar wij kunnen niet alles aanstippen; anders zouden wij de uitdrukking niet voorbijgaan, waarin VONDEL, regt in een geest zijner vijanden, zegt:

„Wangt kijk! Isrels heekgespuys,
„Socht Gods Martelaers te wreeken.”

Wij zouden vooral den tegen HASSELAAR's geweldenarij opgeheven kreet niet vergeten: doch wij haasten ons, den Dichter bij de verdere hanengeschiedenis te volgen. JAN WILLEMSE BOOGAARD, SIMON VERDOES, (*Trompman* geheeten, naar den tromp op zijn uithangbord,) en anderen komen te hoop geloopt, en sluiten zich bij de door HANEKOP's preken verbitterde Predikanten aan. Toch zou ik u te vergeefs tot de beschouwing van VONDEL's meesterstukje hebben uitgenoodigd, indien gij zelf niet de juiste, naïve keuze der spreekwijzen bewonderdet in den thans op HANEKOP gedanen aanval:

„'t Was gae voort, geveynsde ketter,
„Packt jou voort, jy toovenaer/,
„Altijt tay, en selden gaer,
„Christen songder giest en letter,
„Wije deur, en ruijme poort,
„Sielverleyer, packt jou voort.”

Het gevolg was, dat de arme KOPPEN het duur bezuren moest:

„Arme *Koppen* die moest gaan,
„Wt epickt van eleke Haen!”

Waar zal de dichter voor het geplaagde dier ruste vinden? Waar hulp dan bij de torenwachters, de ambtgenooten, als het ware, der hanen, aan wie nevens deze de waakzaamheid is toevertrouwd. Wij huldigen een genialen greep in de

keuze, de Regeerders der stad, die op het stadhuis in het torentje plagten te vergaderen, juist onder dat beeld voor te stellen! Het middel hun door den dichter aangegeven, ten einde de Hanen te temmen, luidt in onze ooren minder kiesch, dan het in dien tijd zal geklonken hebben; maar toch moet ik er om grimlagchen, dat hij JAN WILLEMSE BOOGAARD, die lievelingsprooi zijner spotzucht, naar *Algiers* wil zenden, denklijk om aan hem het opzigt over den Harem van den Dey toe te vertrouwen. Waardig wordt het geheele verhaal door het slot bekroond. Vóór het gasthuis stond in die dagen een overoud beeld van St. PIETER, met den haan aan zijne zijde. VONDEL slaat den spotzieken blik naar die steenen figuur, wie de vorige Roomsche Geestelijkheid nog heugde, op, en eindigt, voor alle tijden even treffend:

„— — — gasthuys *Peter*,
 „Soe ick vraech jon ouwe *Haen*,
 „Als hy siet dit geekspul aen;
 „Maecten 't jonge *Hanen* beter,
 „Als het ouwe hock veur heen?
 „'k Wedt hy 't hoofd schudt, en krayt neen.”

VII.

Omtrent den *Rommelpot in het Hancot* moge gelden, hetgeen aan HOOFT vooral tegen de borst stond: „dat men die „luiden leelijk en afschouwelijk in 't oog der gemeente maakte, „daar zy leer en stichting by te zoeken en uit te zuigen heeft;” wij houden VONDEL zijnen stouten aanval op de Predikanten, om hunner onverdraagzaamheids wille, niet slechts gaarne ten goede, wij waarden dien vooral om de spranken van vernuft, waarvan zijn gedicht schittert. Spranken van vernuft, zeggen wij; en vernemen de bedenking, of het Amsterdamsche gemeen dan zoo ontwikkeld was, dat het die kon opmerken en opvangen; of niet, terwijl de dichter den roem zijner luim luisterrijk handhaafde, juist daardoor eene andere verdienste, die zich op

het standpunt dergenen, tot wie hij sprak, te verplaatsen, de verdienste der objectiviteit, hem ontging? Vergunne men ons de vraag met eene opmerking te beantwoorden. Indien het waar is, dat BREDERO ons uit eigene ondervinding, eene getrouwe schilderij van de zeden, taal en denkwijze der gemeente leverde zijns tijds, dan moet zij inderdaad luimig en levendig, en door een' wél aangebragten kwinkslag te vangen geweest zijn; dan hebben de vele nietswaardige en laffe schotschriften dier dagen, minder met de vatbaarheid des volks, dan met de onbekwaamheid der schrijvers, gestrookt. Al de fijne trekken van VONDEL mogen niet zijn begrepen, noch het lange gedicht in zijn geheel onthouden; vele van de geestige schimp-scheuten bleven voorzeker in de ooren kleven, en het valt aan de ernstige vroomheid der schare dank te weten, dat zij, om 's dichters vrolijke invallen lagchende, toch den eerbied voor hare Leeraars niet verloor.

Eenvoudiger dan de Rommelpot, en meer, om eene uitdrukking van VONDEL te bezigen:

„Gemaakt om op de brug te singen,”

was de *Otter in 't Bolwerck*. Onder dezen naam werd OTTO BADIUS bedoeld, Predikant, eerst bij de Duitsche, en later bij de Hollandsche Hervormde gemeente, te *Amsterdam*. In hetzelfde jaar als SMOUT derwaarts beroepen, volgde hij, zoo het schijnt, getrouw het voorbeeld van zijnen naasten voorganger, en deelde zijn haat tegen Poëten, Orateurs en Politieken. Hij was een vreemdeling van geboorte, en daarom hinderden de vinnige aanvallen, waaraan de uitheemsche Leeraars van de zijde der dichters blootstonden, hem te meer. Nergens waren zij erger geteisterd, dan in COSTER'S *Iphigenia*, en echter moest hij met leede oogen aanzien, dat dit stuk in 1630 ten tooneele gevoerd en door dezelfde Overheid beschermd werd, die aan zijne ambtgenooten, CLOPPENBURG en SMOUT, de stad had ontzegd. Toen verhief hij zijne stem op den kansel, om de aan zijne zorg toevertrouwde kudde tegen de goddeloosheid der Academie te waarschuwen; en de Academie, die, inzonderheid

op dien tijd, in openbaren strijd met de geestelijkheid was, liet 's mans boetpredikatie niet onbeantwoord. VONDEL schreef een zangerig volksliedje, dat op de wijze van het veelgezongen, en ook uit BREDERO bekende

„Betteken voer na Maryemont,”

was vervaardigd. Het hoofddenkbeeld moge eene werkelijke aanleiding gehad hebben, of door VONDEL ver dicht zijn, het is allergeestigst gegrepen. Hij onderstelt, dat een oog van welgevallen en liefde door den Predikant op de dochter van JAN WILLEMSE BOOGAERD werd geslagen, en hij, om haar hart te winnen, zeker eenen allerzondelingsten, maar echt karakteristieken weg heeft gekozen. Bij de bewondering, die de familie van BOOGAARD voor strafpredikers als SMOUT koesterde, wil hij toonen, dat hij voor dezen in profetischen ijver niet onder doet. Mogt hij het eens zóó verre gebragt hebben, dat ook voor hem, even als voor zijne beide voorgangers, de trekschuit gereed lag, ten einde hem buiten de palen der stad te brengen, dan zou voorzeker zijne schoone niet langer aarzelen, eenen zoo eerwaardigen martelaar hare hand en trouw te schenken. Thans echter was hij tegen de Academie, dien steen des aanstoots, te velde getrokken, en Dr. COSTER, die tot de bloedverwanten der BOOGAARDS behoorde, maar hun voorzeker sedert lang als de Heiden en de Tollenaar geworden was, werd het minst van allen gespaard. Het telkens wederkeerend:

„O jeemy, o jeemy.”

drukt de bedenkelijke tronie en het onbehagelijk gehuil, dat de Jeremiaden van den Predikant, volgens VONDEL, vergezelden, voortreffelijk uit. „Vry *Otje*” roept de Dichter,

„Vry *Otje* schray iens datme 't hoort

„In *Costers* Academy.

„Wel is dit niet een wongder werk! (*bis*)

„Sy hieten ongs de plongder-kerek,

„O jeemy o jeemy.

„Och broeders schout het dongder-perk

„Van *Costers Academy*.

„Mocht *Smout* nou op de preek-stoel staen, (*bis*)

„Hoe sou haer dan 'de Haegel slaen,

„O jeemy, o jeemy.

„Jan-rap, in steê van Monckel-baen (1)

„Sou plongdren d' *Academy*.

„Ick wouse saten in den Briel (*bis*) (2)

„Dit speulen raeckt mijn onger-siel,

„O jeemy, o jeemy.

„Ick hou mier van ien plongder-fiel,

„As van deus *Academy*.”

Op mondelinge overlevering van VONDEL zelven steunt het berigt, dat de beide meest geoefende kunstregters van die dagen, HOOFT en REAEL, een ander volksliedje van onzen dichter, waarin de Oud-Burgemeester REINIER PAUW der bespotting werd prijs gegeven, met bijzondere goedkeuring lazen. Werd door de wangunst jegens dien Burgemeester, - die zeker een man van bekwaamheid en talenten, maar voor de partij der aanzienlijken, waartoe hij anders door zijne Oude-Geuzen afkomst zou behoord hebben, wegens zijnen ijver voor de belangen der Stadhouders en der Contra-Remonstranten, een voorwerp van achterdocht was, - hun oordeel gewijzigd? - of voelden zich de ooren van REAEL, den zoeten dichter der kusjes, door het vloeiende en eenvoudige van VONDEL's rijm geboeid en gestreeld? Wij durven hier niet beslissen. In geest en levendigheid evenaart voorzeker het *Sprookje van Reyntje de Vos* den Rommelpot niet. Welluidend echter en lief is het verhaal der oorspronkelijke welvaart van *Amsterdam*:

„De vrije Amstelboeren

„Die hadden ienne hen,

(1) De vergaderplaats der Remonstranten bij den Montalbaanschen toren (zie boven).

(2) Daar had zich CLOPPENBURG, na zijne verwijdering uit *Amsterdam*, nedergezet.

„Der sy soo wel hy voeren ,
 „Als ik gien angder ken ,
 „Met ien kakelbonte pen.
 „Dees leg-hen siet ,
 „'s Langs welvaart hiet,
 „Dat de duyvel 't Vosje schen!

„Dees hen lei alle dagen
 „Soo ien fixen gouwen ei.
 „Het was gien tijd van klagen.
 „Soo lang als 't beesje ley
 „Was het kermis in de wey;
 „De rijke boer
 „Wt melken voer.
 „'t Was al booter, room en kley.”

Het behoort tot de verdiensten van dit liedje, even als tot die der vorige, dat het, ondanks zijn eenvoudigen toon, nimmer plat wordt, nimmer tot gemeenheid toe vervalt. Maar dat VONDEL's Muze, wanneer zij *Amsterdam's* achterwijken doorkruiste en het volk, langs markten en bruggen verstrooid, door haren zang trachtte op te wekken, nooit door de onreinheid der plaats of der menigte, die haar omgaf, zou bezoedeld worden, dat was meer dan men in die dagen met billijkheid verwachten mogt. Inderdaad wenden wij dan ook met weersin de ooren af van rijmpjes, als die op JAN WILLEMSE BOOGAARD, op *Haen Kalkoen* (TRIGLAND), op de begrafenis van den hond van Schout DE BONDT. Het zijn zoo vele bewijzen, dat, indien al verontwaardiging verzen maakt, die gedichten geene waarde hebben als de kunst er hare beschavende hand niet over liet gaan, als de eischen van den goeden smaak in den wind werden geslagen. En toch herinnert het genoemde liedje op Schout BONDT die gansche reeks van Academieverzen, waardoor een oorspronkelijk fraaije vorm tot het voertuig der walgelijkste grofheden werd verneed; waaraan niet VONDEL, maar een man veel hooger in aanzien, en bij het nageslacht in oneindig grooter reuk van vroomheid gebleven, oorspronkelijk schuld was.

De Amsterdamsche Academie, nimmer en althans niet onder de leiding van COSTER en VONDEL, van stekeligheid en spotlust geheel zuiver, had reeds in 1630 *Vragen* in het licht gezonden, welke de Regering noodig oordeelde te verbieden, opdat de haat en de verbittering onder de ingezetenen niet zou toenemen. Door den twist over den schutterlijken eed, over het afzetten van SMOUT en CLOPPENBURG, over het regt der Regering op zitting in den kerkeraad, was de oneenigheid inderdaad zóo hoog geklommen, dat de Prins zich met den staat van zaken had moeten bemoeijen. In 1631 was men echter nog weinig gevorderd; de verwarring bleek veeleer grooter geworden, doordien de Synode, te *Enkhuizen* vergaderd, lijnregt tegen de Amsterdamsche Regering partij koos en de misnoegden stijfde. VONDEL schreef een prijvers namens de Academie uit, waarin hij de betwiste punten aan het oordeel der poëten onderwierp. Het gedicht, misschien eene gewijzigde herhaling der vroeger verboden vragen, mogelijk ook door de Regering met minder achterdocht gelezen, sedert zij door den tegenstand der kerkelijken verbitterd, rekkelijker jegens de Academie was geworden, werd ditmaal verspreid. HOOFT achtte het niet minder al te vinnig; maar wanneer wij aan VONDEL's prikkelbaar vernuft, wanneer wij aan het onderschrift *Yver* (de zinspreuk der Academie) denken, dan moeten wij erkennen, dat de bijen uit den ouden eerwaardigen korf ditmaal hare scherpste angels niet hadden uitgestoken. Als vers verdient het wel in het geheugen te worden herroepen:

„Apoll', op Helikon geseten,
 „Vraegt al sijn' heylige Poëten;
 „Wat beste em slimste tongen syn?
 „Of waerheyd saligh maeckt, of schijn?
 „Of dwang van vromen Christen-sielen
 „Niet streckt om Holland te vernielen?
 „Of vreyheyd niet en was de schat
 „Waerom men eerst in Oorlogh trad?
 „Of oock in welbestierde steden
 „Een Oproer-maecker word geleden?
 „Of Huyse-plond'ren vesten sticht?
 „Of d' Eed geen Burgery verplicht?

„En of sich Leeraars niet verloopē,
„Wanneerse desen band ontknoopen?

Men kent het fraaije antwoord van HOOFT, dat in ieder Hollandsch hart behoort gegrift te zijn. Maar JACOB CATS, het hoofd der Dortsche dichtschool, sinds lang de naijverige mededingster der Amsterdamsche, CATS parodiëerde op dezelfde eindrijmen het vers van VONDEL en tastte het persoonlijk karakter des dichters grievend aan. Hij stelde de Amsterdamsche Academie (of, gelijk hij zeide, *Kakademie*) als eene verzameling van dronkaards voor, in een vers, zoo walgelijk, dat niemand er den vromen zanger van het *Tachtigjarig Leven* uit herkennen zou. VONDEL, men vermoedt het, liet CATS niet onbeantwoord. Ook zijn gedicht sparen wij onzen lezers. Wij zullen onzen meester, waar hij grof, beleedigend en lasterend is, nimmer prijzen, in de hoop, dat de aanhangers van Nederlands tweeden VONDEL ons niet langer zullen uitnoodigen, den zwadder te genieten, door BILDERDIJK op beteren dan hij uitgestort. Doch om de geestige inkleeding willen wij van dien Cyclus, welke met het liedje waarin hij de begrafenis van DE BONDT's lievelingsdier naschetste gesloten wordt, slechts eenige regels uit de *Blixem van 't Noord-Hollandsche Synode* mededeelen:

„HERARCH, van Kussen-sucht beseten
„Vraeght sijn' brood-eetende Profeeten:

onder anderen:

„Of Heeren wacht bij Harders sielen,
„Niet streckt om 't Bisdom te vernielen?
„Of Landvooghdy niet was de schat,
„Waerom dat *Smout* in oorloogh trad?
„Of Tochtschuyt, tegens Preeckstoels reden,
„Ons voeren magh in vreemde steden?
„Of 't Kruyste-Kussen, (1) Kruyskerck sticht,
„Of Sessi (2) ons den voet niet licht?

(1) Het kussen der Regering met het Amsterdamsche wapen.

(2) Der Burgemeesters in den Kerkeraad.

„En Leecken grofflijk sich verlooopen,
„Die Klercken (1) aen 's lands Recht verknoopen?“

De prijs voor den kardinaal, die het best alarm slaat, zal bestaan in een Synodus-brief, waardoor het burgemeesters-torentje in den afgrond gebannen wordt:

„Dat in ons HEYLIGHDOM dar kijken,
„En Aron doet voor Moses strijcken (2).“

VIII.

Er valt in de hekeldichten van VONDEL eene verdienste te waarderen, die, terwijl zij de oorspronkelijkheid van 's dichters vernuft in het licht stelt, tevens bewijst, dat hem een afgetrokken denkbeeld van kunst voor den geest zweefde, welks eischen hij trachtte te bevredigen, ook in die stukken, welke anders meer de vonkelingen van opgewekte drift, dan het gewrocht van rijpe overdenking plegen te zijn. Of zoudt gij het niet hebben opgemerkt, dat in geen enkel dier losse, vrolijke liedjes, welke wij *Rommelpotpoë:ij* zouden kunnen noemen, de leer der Contra-Remonstranten aangevallen wordt, dat er niet één onder voorkomt zoo als de *Calvijnischen Wtroeper*, dien wij hierboven aanhaalden, of de *Kerfstok der Contra-Remonstranten* (3) en vele andere versjes uit

(1) Geestelijken.

(2) Deze was de gewone uitdrukking, waaronder in die dagen de verhouding van Staat en Kerk verpersoonlijkt werd. Naar aanleiding van de woorden Exod. IV vs. 16, koos COSTER dit motto voor zijne *Imphigenia*:

„MOSES ghij zult AAROONS Godt zijn.

„AAROON ghij sult MOSES mondt zijn,” etc.

(3) *Der Contra-Remonstranten Kerfstock, die nimmermeer Yser wordt, aen de Roomsche Catholycken, op de wijze: Het was een fray ryck Burgchers kindt, door een liefhebber van de vrije waerheydt.* In dit doorgaans kwaadaardig en veelal profaan liedje, beroemen zich de Gereformeerden tegen de Roomschen, dat, terwijl deze hunne aflaten tot op een' duit toe moeten betalen, zij, ten gevolge hunner verkiezing, een' kerfstok verkregen hebben, waarop zij, zooveel zij willen, mogen kerven, zonder dat Godts genade hun ooit het aantal hunner schulden en euvel daden zal toerekenen. Wanneer het liedje vervaardigd zij, staat

dien tijd? Zoek de reden niet in verdraagzaamheid, welke aan die dagen vreemd, niet in gematigdheid, welke met des dichters gestel in strijd was. Dieper schuilende is zij voor hem eervol. Te regt begreep VONDEL, dat niet aan alle zaken een belagchelijke zijde viel af te winnen; misschien juister uitgedrukt, teregt gevoelde hij, dat, zoo in de zonderlinge vereeniging van wijsheid en dwaasheid, die wij wereld heeten, het vernuft maar te vaak wordt verzocht dit te beproeven, er echter dingen zijn bij welke de ernstige zijde te zeer óverweegt, dan dat het wélgeplaatste hart zich niet zou ergeren, wanneer zij op brug en markt aan de spotternij des gepeupels werden prijs gegeven. Dat de overdreven straffpredikatiën van SMOUT, dat de haarkloverijen der godgeleerden, dat de Dordsche Synode zelve wel eens verdiende den tekst voor den Rommelpot te leveren, wie zal het ontkennen? maar vindt gij ergens bij VONDEL een spotlied over den dood van Prins MAURITS, ergens een schimpdicht op het ongeluk des Lands, dat door twisten verscheurd werd? Het is waar, hij schreef eene *Vertrouwing voor de onnozele en bedroefde ingezetenen van Hollandt over de doot van Prins Willem den II.* En voorzeker was het beklagelijk, dat, op het oogenblik, waarin de gesmoorde geschillen zich met versehe hevigheid hernieuwden, een jeugdig Vorst, onvoorzigtig en misschien overmoedig, maar tevens dapper, schrandder, edel en door de voorbeelden van groote voorvaderen tot naijver op hunne glorie geprikkeld, - een Vorst, die welligt het schild en sieraad van het vaderland zou geworden zijn, wanneer rijper jaren het vuur der jeugd hadden getemperd, - in den eersten bloei zijns levens door den dood werd weggerukt. Zijne korte en

niet op den titel vermeld; maar uit den inhoud blijkt, dat het jonger dan VONDEL's Rommelpot is, waaruit enkele trekken overgenomen zijn. — Het Vlaamsche versje:

„Ol es den meynsche, elacie

„Gevollen in temtatie, enz.”

dat onder VONDEL's hekeldichten gedrukt staat, en een' vinnigen aanval op de leerstellingen der Gereformeerde Kerk behelst, is, volgens 's dichters eigene getuigenis, niet van hem, maar van zijnen vriend en beschermmer, REAEL, die een openlijk voorstander der Remonstranten was.

Vondel sch.
neer

ongelukkige regering liet den landzaten geen gemiddeld oordeel omtrent zijne inborst achter; - eenigen zagen, met afgodische bewondering, in hem den krachtigen handhaver der stadhouderlijke regten, wiens vorstelijke wil, als die van eenen tweeden MAURITS, aan de woelingen van vrijheidszucht of eigenbelang perk zou hebben gesteld; - anderen verfoeiden in hem den dwingeland, die reeds in zijne jeugd had getoond, hoe hij *Hollands* eerste stad als door een' ijzeren toom wilde breidelen. VONDEL, innig aan *Amsterdam* verbonden, misschien overdreven genoeg, om in *Amsterdam* geheel *Holland* te willen zien, VONDEL behoorde tot de laatsten, tot de meest besliste vijanden van den Prins. Gehuicheld zou hij hebben, wanneer zijne zangster in de rouwklagten over 's Prinsen dood had gestemd; maar de onderlinge scheuring der burgers, het jeugdige en krachtige leven door de wreedaardige sikkels des doods afgesneên, dit alles was te ernstig en te treurig, dan dat het gevoel van VONDEL daarin stof tot een luimig schimpdicht vinden kon. Één enkele regel wenschten wij, ter wille van 's dichters eer, uitgewischt te zien, den regel, in welken, met toepassing op den dood van den Prins, gezegd wordt:

„Wij hebben onzen Os in 't zout.”

Die uitdrukking is door haar spreekwoordelijk gebruik geenszins te verdedigen. Zij strijdt met de waardigheid der zaak, met den toon, waarin het gansche vers gesteld is.

Overigens, - maar eene vergelijking ligt hier zoo zeer voor de hand dat we ons haar genot niet mogen ontzeggen, - had VONDEL eenmaal den grijzen VOSSIUS bij het overlijden eens veelbelovenden zoons toegeroepen:

„Wat treurt ghy, hooghgeleerde Vos,
„En frons het voorhoofd van verdriet?
„Beny uw soon den hemel niet,
„De hemel treckt, ay, laet hem los.
„ — — — — —
„ — — — — —
„ — — — — —
„ — — — — —
„ — — — — —

„Men klaeght, indien de kiele strand,
 „Maer niet, wanneerse, rijk gelacn,
 „Uyt den verbolgen Oceaen,
 „In een behoude haven land.”

Op denzelfden toon, maar anders gewijzigd, verweet hij den
 Hollanders hunne verslagenheid over den dood des Vorsten:

„Wat zucht ghy, onbedachte mensch?
 „Wat reden port uw hert tot klachten?
 „De Hemel handelt u naer wensch,
 „En ghy en kont zijn gunst niet achten.
 „Den loon van tachtig jaren strijdt,
 „Den roem van uw' verslage knechten
 „De vrucht des vredes waert ghy quijt,
 „Zoo deze slagh u niet en rechte.
 „Toen treurde Romen, en had reën,
 „Toen haer 't meinedigh zwaert bestreefde,
 „Toen CICERS nek wiert doorgesneën,
 „En de een of d'andere BRUTUS sneefde.
 „ — — — — —
 „ — — — — —
 „ — — — — —
 „ — — — — —
 „Maer toen van drie gebroeders, twee
 „Het rijk met hunnen val bevesten,
 „Toen DECIVS zijn offer deë,
 „En CURTIUS de brandtpoel leste,
 „Toen roemde zy in haer gemoedt
 „De dappre daden van haer helden,
 „En trooste zich 't gestorte bloedt,
 „Dat zijne schâ zoo wel vergelde.”

Door deze romeinsche herinneringen wil de dichter het volk
 aansporen, te berusten in den slag, door welken de Hemel
 zijne vrijheid heeft gered. De spraakwending tot den Prins is
 bijna in den vinnigsten ironischen toon der Ouden:

„O groote ziel, ô dappre heldt,
 „Die noit als t' onzen voordeel strijde,
 „Die levend' ons van 't Spaens geweld
 „En stervende van 't uw bevrijde.
 „Uw roem verwelcke nimmermeer:” enz.

Die gedachten mogen de uitvloeisels van den bittersten haat zijn, hare inkleeding blijft geëvenredigd aan het belangrijke, het tragische der zaak. VONDEL gevoelde, zelfs in zijne hevigste partijzucht, dat de dood des Prinsen nooit een voorwerp van jokkernij kon worden, dat een grootscher gedachte zijn schimpdicht behoorde te bezielen. En wat kon verhevener zijn, dan de vreesselijke ramp te beschouwen als een geneesmiddel, door de meêdoogende Voorzienigheid der kranke vrijheid toebereid? Wat waardiger dan het voorbeeld der Romeinen, die over den dood van hunnen grootsten burger dan niet zouden getreurd hebben, wanneer daardoor het behoud of de vrijheid des vaderlands was bevestigd?

Wij zouden van het hekeldicht op den dood van WILLEM den II^{den}, een dichterlijk, ja, maar tevens bedroevend gedenkstuk van partijwoede, geene melding gemaakt hebben, indien wij ons niet, door het staven der opmerking omtrent VONDEL's juiste keuze van vormen, den weg hadden willen banen tot eene beschouwing der gedichten op OLDENBARNEVELD. Welke staatkundige partij men ook moge aankleven, de regtspleging van den tweeënzeventigjarigen grijsaard — die, na drie en veertig jaren het Land te hebben gediend, op het oogenblik dat zijne magt en gezag het uiterste toppunt hadden bereikt, van die hoogte nederstortte, om strompelende op het schavot, onder het zwaard des beuls, de weinige druppelen bloeds, in het door staatszorg en arbeid uitgeputte ligchaam nog overgebleven, te verliezen, — zij behoort tot die tooneelen, welke bij ieder weldenkende den diepsten indruk achterlaten van de broosheid der menschelijke grootheid, van de schrikkelijke gevolgen van menschelijke hartstogten. VONDEL, de hartelijke bewonderaar van den Advokaat, de opregte vriend zijner partij, zag met hem de steun en de hoop der vrijheid vallen. En echter, geen krijschend schimpdicht tegen MAURITS, geen vuile aanval op de vier en twintig regters bezoedelde zijne pen. Hij begreep, dat de toon van diepen rouw met het grijze slagtoffer, de gestrengheid eener ernstige bedreiging met het bedrijf zijner vervolgers

het beste strookte. Hij vervaardigde op OLDENBARNEVELD'S dood de bekende *Geuse-Vesper*, welke wij, om de fraaie dichterlijke uitdrukking, niet aarzelen over te nemen:

„Had hy Hollandt dan gedragen,
 „Onder 't hart,
 „Tot syn af-geleefde dagen,
 „Met veel smart,
 „Om 't meynedigh swaert te laven
 „Met syn bloet,
 „En te mesten kray en raven
 „Op syn goet?

„Maer, waerom den hals gekorven?
 „Want syn bloet
 „Was in d' aders schier verstorven:
 „In syn goet
 „Vont men noyt de Pistoletten
 „Van 't verract,
 „Uitgestroyt, om scherp te wetten
 „'s Vollecx haet.

„Gierigheyt en wreetheyt beyde,
 „Die het swaert
 „Grimmig ruckten nyt der scheyde,
 „Nu bedaert,
 „Suchten: Wat kan ons vernoegen
 „Goet en bloet?
 „Och, hoe knaegt een eeuwich wroegen
 „Ons gemoet!

„Weest te vreên, haelt Predikanten,
 „West en Oost,
 „Gaet en soekt by Dordtsche Santen
 „Heyl en troost;
 „'t Is vergeefs, de Heer kooft kloppen
 „Met syn Woort,
 „Niemand kan de wellen stoppen
 „Van die Moort.

Het zou naauwelijks noodig geweest zijn, den gevoeligen, tragischen toon, uit dit lied hoorbaar, voor onze lezers te

*schiedt
 schiedt van Brannen
 van de sticht*

doen herklinken, indien het den *braven, godvruchten en zeer geleerden Heer* z. H. ALEWYN niet in de gedachte gekomen ware, het vers van VONDEL te parodiëren; indien een beroemd man niet goedgevonden had, deze parodie onlangs met zijne goedkeuring te stempelen. Voor OLDENBARNEVELD stelde de Heer ALEWYN de Dordsche Synode in de plaats, voor *Holland* de ware Kerk, voor gierigheid en wreedheid, hoogmoed en deïsterij, voor de regters de dichters in den geest van VONDEL. Maar de Edel-Achtbare man begreep niet, dat eene kerkvergadering, uit een groot aantal godgeleerden zamengesteld, kwalijk evenzeer een aandoenlijk voorwerp van beklag kan zijn, als het enkele grijze hoofd van den ouden BARNEVELD; - dat de spotternijen, waaraan die drom van theologen gedurende honderd en vijftig jaren, wij aarzelen niet te zeggen, ten onregte heeft blootgestaan, er geen tragisch feit van maakten, als de bloedige ontknooping van den daardoor slechts verergerden burgertwist van den beginne was; - dat eene Protestantsche Synode, die, waar zij in betwiste punten regels van geloof voorschrijft, bij den geest van vrijheid, welke in den aard van het Protestantisme ligt, altoos eene min of meer scheeve houding krijgt, en bovenal dien glans van heiligheid mist, ieder menschenleven gewaarborgd, wanneer een geweldig uiteinde den in het oog van zich en de zijnen onschuldige met de stralen der martelkroon verheerlijkt! De dichterlijke waarde van beide stukken willen wij niet vergelijken; het aangevoerde is genoeg, om te doen zien, dat twee zoo verschillende onderwerpen niet in denzelfden trant zijn te bezingen. Het is echter geschied, en noodzakelijk moet één der beide dichters hebben mistgetast; - de lezer beslisse, wie juister gezien heeft, VONDEL of de Heer ALEWYN.

. Minder bekend dan de *Geuse-Vesper*, door de meer stroeve maat weinig geschikt om in het geheugen bewaard te worden, maar door dichterlijk verdienste, door aandoenlijkheid van voorstelling, Hollands eersten dichter niet minder waardig, is het *Jaer-getijde van wylen Joan van Oldenbarneveld*. Op het standpunt door de poëzij dier dagen ingenomen, bij de toenmaal gevierde

kunstmatige beoefening harer vormen, was het geen wonder, dat aan woordspelingen, aan keuze en overbrenging van leenspreuken een vlijt ten koste werd gelegd, welke onzen tijdgenooten, die trotschelijk den regel plegen te verkondigen, dat louter het hart, dat alleen de warmte des gevoels den dichter maken moet, kleingeestig en zwak toeschijnt. Des ondanks echter werd de oefeningszucht dier eeuw, bij het voorgeslacht slechts door overdrijving in gebrek ontaard, voor enkelen onzer oudere dichters, inzonderheid voor HOOFT en VONDEL, dikwijls eene ware bron van schoonheden!

Wien heugt niet uit zijne jeugd de treffende overbrenging der leenspreuk tot de eigenlijke beteekenis in den *Joseph in Dothan*, waar RUBEN, met het kleed des verlorenen broeders in de hand, uitroept:

„O rock, ô vaderlijk geschenck,
 „U zal ick nacht en dagh omarmen,
 „Als 't hart in droeve tranen drenck.
 „U zal ick in mijn bed verwarmen.
 „'k Zal afgezucht, door al 't geklagh,
 „Met u al mymerende spreeken.
 „Gelijck of Joseph by my lagh:
 „En t' elckens, als mijn oogen leecken,
 „Zal ick haer wisschen met uw wol.
 „O wol, ô vacht, die 't lam bedeckte,
 „Hetwelck ick blaeten hoorde in 't hol,
 „Dat zijne onnoosle traenen laekte:
 Dat op zijn blaeten antwoord gaf,
 „Toen Godt en alle harders zwegen,” enz.

Minder bekend en echter door dezelfde verwantschap en geleidelijken overgang van leenspreuk en eigenlijke beteekenis merkwaardig zijn deze verzen uit het *Jaer-getyde*, waarin VONDEL, met toespeling op het verrezen schavot, OLDENBARNEVELD'S regtspleging dus beschrijft:

„Geduldig stapt hy, met zijn stoexken, na het ende
 „Van doorgesolde ellende,
 „Van last, en barens wee, o bank des Doods! o sand!
 „Waer toe verseylt ons land?
 „De siele seyl-vlugh, om, door d' aders, uyt te varen,

„Begraent de trage jaren,
 „En noopt den onderdom. — — — — —
 „— — — — —”

Na de beproefde aanschouwelijke beschrijving van 's mans uiteinde, volgen de fraaije en niet minder kunstige regels:

„Van soo vermaerden val, besterft de vreughd, en hope,
 „In 't aenschijn van Europe:
 „Euroop gevoelt dien slagh. sy sucht, en sit verdooft,
 „Door 't ploffen van dat Hoofd.
 „Dat Hoofd, dat heylig Hoofd, dat spring op spring-vloed schutte:
 „Dat Nassau's glori stutte:
 „Dat Hoofd, dat Spangjen, eer het sloot zijn' goude mont,
 „Op goude bergen stond.

Mogen echter aan iemand de woordspelingen op de woorden *bank*, *sand* en *hoofd*, overeenkomstig de mode dier dagen en niet zonder dichterlijken smaak aangebragt, gekunsteld voorkomen, te verheven, te aandoenlijker, te hartelijker is het slot:

„De geest ontkerkert, sagh, van 's hemels hooge deelen,
 „Den dollen Moord lust speelen,
 „Met romp en kop, en 't bloedt verstrecken, versch en laen,
 „Een roof van 't papegrau.
 „Soo kinders, riep hy, soo: vermaeckt u op mijn leste.
 „Ik offer 't lijf ten beste.
 „Mijn' siel, oh, of de Staet verbergt waer, door mijn' dood,
 „Vindt rust, in Godes schoot.
 „De schim was heen, de stem, voor wind, oock heen gevlogen.”

IX.

„Tusschen het rijk der Satire en het rijk van Comus is het Epigram de grenssteen,” beweert JEAN PAUL; maar men vergunne mij te gelooven dat deze uitspraak tot die vele gedwongene epigrammen behoort, waaruit die vernuftige schrijver zijne raadselachtige werken heeft zamen geweven. Want wel verre van die beide rijken te scheiden of noch tot het een noch tot het andere te behooren, is het beurtelings geheel aan scherts of

geheel aan schimp gewijd; lagchen of hekelen is de toon die er in heerscht; en toch is ook deze definitie, als zoo vele, zeer onvolkomen. Bij wijlen volstaat geen der beide stemmingen ter bereiking van het doel des epigrams: nu eens behoort het, eene situatie schetsend, tot de beschrijvende, dan weder, in den vorm eener spreuk gekleed, tot de didaktische poëzij; zelfs verhevene en lyrische gedachten zijn dier dichtsoort geenszins vreemd. Zoo eene geographische vergelijking noodig ware, men zou het epigram veeleer eene vrijstad voor alle soorten van poëzij kunnen noemen; waarin echter de wet van gelijkheid en broederschap zoo getrouw wordt betracht, dat zij zich tot eene bepaalde maat moeten laten verkorten, ten einde het burgerregt te genieten. Want waarom zouden wij het ontveinzen, dat wij het gevoelen omhelzen dergenen, die in het epigram de kortst mogelijke, maar te gelijk meest poëtische voorstelling zoeken van eene dichterlijke gedachte, eener dichterlijke beschouwing, eens dichterlijken toestands?

Daar het korte het kernachtige in zijn gevolg heeft, en voor beiden juiste schikking en juiste keuze van woorden hoofvereischen zijn, is het niet te verwonderen, dat scherts en luim, die, zullen zij goed heeten, volkomenheid van uitdrukking met gevatheid van zeggen dienen te paren, zich inzonderheid van dezen vorm hebben meester gemaakt. Willekeurig gedachte situaties, bij voorkeur dezulke, welke geschikt waren den lachlust te wekken, zijn het voorwerp des epigrams geworden. Onwillekeurig verlokt de erkenning van het feit tot eene vraag, welker beantwoording wij gaarne voor betere geven: waaraan mag het zijn toe te schrijven dat de menigte goede, zoo oorspronkelijke als vertaalde, sneldichten in de Werken van ROEMER VISSCHER en HUYGENS verre het gering getal gepaste *Bij- en Opschriften* overtreffen? Het grootste gedeelte onzer vroegste epigrammen is slechts een schat zoo der oudheid als den vreemde ontleend; die uit de eerste zijn goede bekenden, welke gij bij elke beginnende letterkunde weêr vindt; van de laatste komt het vaderschap het Spaansch, het Fransch of het Italiaansch toe. Onloochenbaar moest het bovendien onzer inheemsche kunst gedurende

haar ontwikkelingstijperk gemakkelijker vallen, met de duizende vormen onder welke zich het belagchelijke voordoet te spelen, dan met vlugge trekken voldoende te schetsen, dan het doel te treffen door enkele toetsen of een sterk sprekenden tint. Om waardig in korte woorden een groot feit, eene groote gedachte, een groot man of eene groote misdaad te beschrijven, wordt eene lyrische verheffing van geest vereischt. JEREMIAS DE DECKER en JAN VOS, HOOFT en VONDEL en de in beider school gevormde GERARD BRANDT, hebben in deze dichtsoort voor onze letterkunde een nieuw licht doen opgaan.

Ik weet niet, wie het eerst gezegd heeft, dat een punt dicht geen dolksteek mag zijn, dat het maar een speldenprik moet geven; zeker echter is het zeggen uit een fijn beschaafden tijd afkomstig, waarin de huid der menschen uiterst gevoelig was, waarin men, met andere woorden, het snerpemde van strafredenen moede, slechts aan beleefde spotternij het regt om aanmerkingen te maken toekende. Doch wanneer niemand het den epigrammen-dichter ten kwade duidt, zoo hij met eene hoogdravende lofspraak deze belangwekkende of gene onbeduidende beeltenis versiert; indien de gevierde hierin het gevoel waant te vernemen, dat het gezigt zijner onsterfelijke wezenstrekken bij den vriendelijken poët heeft opgewekt; waarom zou dan de haat, de verbittering, de woede in het omgekeerde geval zich niet met diezelfde korte, kernachtige kracht van taal mogen uiten, welke aan de hulde en de bewondering vrijstaat? Ja, zoo kortheid te regt tot de hoofddeugden van het epigram gerekend wordt, moet dan het gewigt van de woorden niet te zwaarder worden, naar mate het getal kleiner is? Wat kan men dies verwachten van een' tijd, waarin de driften hevig, de woorden hard waren, - een' tijd, die geene voorbeelden had van fijne beschaving en aardige nietigheden, - waarin het sneldicht, hoe geestig ook, dikwijls door grove onkieschheid werd ontsierd, - en men daartoe vaak de Latijnsche taal bezigde, om te grooter vrijheid te hebben vuil en vlijmend te zijn? Van welken aard zijn de epigrammen, ons door de Italianen, de groote meesters in dit vak,

overgeleverd? Zijn het niet in waarheid republikeinsche dolksteken, waaronder de nagedachtenis hunner Pausen nog heden ten dage bloedt?

En bovendien was de tijd van VONDEL in velerlei opzigten een kwade tijd, een tijd van weerspanningheid en vervolging, van vijandschap en van achterdocht. Beiden toch plegen hand aan hand te gaan; wanneer het onschadelijke met al te strenge waakzaamheid wordt bespied, staat het te vreezen, dat het werkelijk schadelijk worden zal. Kon een PETRUS SCRIVERIUS, de getrouwe vriend van HOGERBEETS, door het tegen hem begonnen en nog onvoltooide regtsgeding overtuigd worden, dat zijn vriend die hulde en trouw onwaardig was, en het harde lot zulk eener gevangenis verdiende? Of behoorden er, toen hij, in de vroeger aangehaalde regelen zijn hart had lucht gegeven op eene, althans voor een' criticus, niet al te scherpe wijze, behoorden er niet al de vinnigheid van Schout DE BONDT en niet al de gestrengheid van Burgemeester VAN BAERSDORP toe, om zoo veel kwaads en zoo veel strafbaars in die verzen te vinden? Moge ook al het regt op de zijde der Leidse Regering geweest zijn, toch ware het beter geweest het geheele bijschrift der vergetelheid prijs te geven. Want de bitse SCRIVERIUS weigerde de opgelegde boete te betalen, en wierp eindelijk den Schout eenige boeken van zijne studeerkamer toe; als waren deze de onschuldige oorzaken van zijn ongeval geweest, daar zij hem geleerd hadden regt en onregt te onderscheiden (1). Zijne onbuigzame fierheid werd het voorwerp der lofspraken zijner partij, en op het beboete epigram maakte VONDEL een ander, dat

(1) In de „Uytvaart” der tachtigjarige huisvrouw van SCRIVERIUS, ANNA WILLEMS VAN DER AER wordt dit bedrijf niet aan hem zelven, maar aan haar toegeschreven. Men leest er:

„d'Heldin, liet om 't misval, geen moed kleynmoedig vallen,
 „Maar sprak: kan Pen en Boek door 't Schrift de Baars vergallen?
 „Laat werden dan gestraft pen, boeken en papier;
 „Verkoopt des waarhejts Tolk op boelhuys rechts getier,
 „Tot dat men uyt de Koop de volle geld-straft haale;
 „'t Geen pen en boek verbeurt, moet pen en boek betaale!”

nog veel scherper was tegen de regters van HOGERBEETS, dat overvloedige van lof op den moedigen SCRIVERIUS. Zóó weinig hielp het vervolgen; of zal een geest als die van VONDEL niet te sterker zijnen opgewekten hartstogt in bijschriften en puntgedichten hebben lucht gegeven, sedert deze verssoort eenmaal onder het achterdochtig oog van ketterjagers en strenge gerechtsbeambten was gevallen?

Inderdaad, de epigrammen, die in VONDEL's hekeldichten zijn opgenomen, blijken veelal minder berekend, om zijne vijanden de prooi eener vinnige scherts te doen worden, dan wel om in krachtige, hartelijke taal zijne gemoedsaandoeningen mede te deelen. Van dien aard zijn de fraaije regels op de Stichting der Remonstrantsche kerk in 1630, die echter den dichter insgelijks in eene regterlijke vervolging wikkelden. Scherper en vol van al de kracht der overtuiging is het bijschrift op JACOBUS ARMINTUS:

„Dit 's 't aenzicht van Armyn, die 't zij hy schreef of sprack,
 „Het heylloos noodlot van Kalvijn gaf sulck een krack,
 „Dat Lucifer noch heeft voor 't donderen van syn lessen,
 „En d'Afgront zwoeght en zweet om stoppen deze bressen.
 „„Sus, kraemvrouw,” sprack hij, „sus, schey vry gerust van hier;
 „„Godt worpt geen zuygeling in 't eeuw'g helse vyer.””

Toen, na den dood van DE GROOT, de wangunst van SALMASIUS de nagedachtenis des onsterfelijken mans niet ontzag, uitte VONDEL zijne verontwaardiging in eenige bekende allerevigste regels, waaraan niemand hooge kracht van uitdrukking kan ontzeggen, en waarvan de vinnigheid door het hatelijke van den aanval gewettigd werd. Men doet echter verkeerd, met in deze die bijzonder fijne wending te zoeken, eigen aan verzen welke wij puntgedichten plegen te noemen. Hetzelfde geldt van het beroemde bijschrift op: *Het stockske van JOAN VAN OLDENBARNEVELT*; al geven, zoowel de herhaalde alliteratiën als het spelen met eigenlijke en overdragtelijke uitdrukkingen, het een meer puntigen vorm. Toch verdient het schijnbaar gekunstelde slot naauwelijks het verwijt in die karakteristiek gelegen. Het strijdt geenszins met den vloeienden gang des geheels; het

drukt naar waarheid uit, hoe de dichter bezielde werd door het zien van den wandelstaf, welke hem den ouderdom des mans, - den last, dien deze te torschen had, - en de laatste wandeling, er mede gedaan, de wandeling naar het schavot, - levendig voor den geest riep. Zoo wij, om de korthed der uitdrukking en de eenheid der gedachte, dit vers met regt een epigram mogen noemen, om den driftigen gang der denkbeelden, om den rijkdom, waarmede het eens gekozen beeld wordt uitgewerkt om de kracht en warmte van het geheel, verdient het voorzeker het epitheton van lyrisch. Men oordeele:

„Myn wensch behoeve u onverrot,
 „O stock en stut, die, geen' verrader,
 „Maar 's vrijdoms stut en Hollants vader;
 „Gestut hebt, op dat wreet schavot;
 „Toen hy voor 't bloedigh zwaert most knielen,
 „Veroordeeldt, als een Seneka,
 „Door Neroos haet en ongena,
 „Tot droefenis der braefste zielen,
 „Ghy zult noch, jaren achter een,
 „Den uitgangh van dien Helt getuigen:
 „En hoe Gewelt het Recht dorst buigen,
 „Tot smaet der onderdruckte Steen.
 „Hoe dikwyl strecktet ghy in 't stappen
 „Naer 't hof der Staten stadigh aen
 „Hem voor een derden voet in 't gaen,
 „En klimmen op de hooge trappen;
 „Als hy, belast van ouderdom,
 „Papier en schriften, overleende,
 „En onder 't lastigh lantspack steende;
 „Wie ging, zoo krom gebuckt, noit krom!
 „Ghy ruste van uw trouwe plichten
 „Na 'et rusten van dien ouden stock,
 „Geknot door 's bloedtraets bittren wrock:
 „Nu stut en styft ghy noch myn dichten.”

Onder de epigrammen, die zich deels met regt, deels te onpas, in de verzameling van VONDEL's hekeldichten eene plaats zagen aanwijzen, geven wij derzulken verreweg de voorkeur, in welke des dichters geest een hoogere vlugt neemt, uit welke ons de kracht

zijner taal het schitterendst toestraalt. Intusschen heeft deze deugd hare keerzijde. Waar het voorwerp al den eerbied der bewondering, al de woede der verontwaardiging onwaardig was, dáár werd de dichter, in stede van krachtig te blijven, dikwijls plat en gemeen. VONDEL miste te vaak de hoofdsche fijnheid van HOOFT en HUYGENS. De epigrammen op TRIGLAND, BOOGAART, KAREL LENERTSZ en TEELING zijn lomp en grof. Slechts het *Nieuwjaer voor* SMOUT heeft iets burlesk - geestigs, waardoor het allergeachtst was, om werkelijk den driftigen boetprediker nagehouden te worden. Onze beschaaft eeuw acht het billikerwijze ongeoorloofd, aan iemand in het openbaar de zonden zijner jonkheid te verwijten, en rekent het wreed, met het ongeluk van een' ter dood veroordeelde te spotten; maar het is zonderling, dat de grootste vernuften der zeventiende eeuw bijna geen' toestand rijker voor scherts en schimp schenen te vinden dan een opgehangen misdadiger. HUYGENS ontleende aan dien toestand onderscheidene puntedichten, en BREDERO en zelfs HOOFT ontzien zich niet met een' zoo afzigtelijken dood te lagchen. Des te minder spaarde VONDEL zijnen gezworen' vijand, den Predikant SMOUT, van wien het gerucht vertelde, dat een onechte zoon voor zijne misdaden met de galg gestraft was (1); en het hem toege-

(1) Herhaaldelijk vindt men dergelijke toespelingen op SMOUT bij VONDEL. In de verklaring van zijn *Palamedes* wordt, zoo men meent, BOGERMAN onder den persoon van CALCHAS voorgesteld. Intusschen is al hetgeen door AJAX omtrent de geschiedenis van CALCHAS verhaald wordt, niet op BOGERMAN toepasselijk, en TRIGLAND trok zich enkele uitdrukkingen in dit verhaal sterk aan. Zeker liet zich het overloopen van CALCHAS niet ongeschikt overbrengen op de geloofsverandering van TRIGLAND zelven. Hetgeen echter omtrent de onzedelijkheid van CALCHAS gezegd wordt in de regels

„Die rechte schijndeught borst tot booze stucken uit,” enz.

zal wel het naast op SMOUT van toepassing zijn, vooral daar in de oudere drukken van den *Palamedes* het schandelijke geval veel breder wordt uitgemeten, in voor de kieschheid hoogst aanstootelijke verzen. Het schijnt derhalve, dat VONDEL in de schildering van CALCHAS de ondeugden niet zoo zeer van een' enkele, als wel van alle geestelijken der door hem gehate partij in éenen persoon heeft willen voorstellen.

dachte nieuwjaar was voorzeker een der bitterste en blijvendste schimpscheuten, waaraan de profetische ijveraar ten doel stond:

„Jonge Smout die sprong te kort
 „Van de ladder binnen Dort,
 „En hy smoorde in zijn' longen:
 „Had hy niet te kort gesprongen,
 „Hy sou komen by sijn' vaer
 „Om een saeligh nieuwejaar.”

Nog onedelmoediger was de hoon, den zelfmoordenaar aangedaan. Of wie zou geen medelijden hebben met een' toestand, waarvan niemand de vreesselijke bewustheid heeft, - een' toestand, waarin vaderland, betrekkingen, pligten, om het zeerst achterstaan voor het overstelpend gevoel des ongeluks, - waarin alle genoegens en verwachtingen des levens zóó zeer zijn vaarwel gezegd, dat de rampzalige de eenige voorwaarde, waarop hij die smaken kan, willekeurig vernietigt! En echter, gelijk onze oude wetten den zelfmoordenaar der schande ter prooi gaven, zoo ontzagen spotternij en verachting bij de menigte de nagedachtenis der beklagenswaardigen niet, en de scherts van den dartelen lakkei in BREDERO'S *Lucelle* was voorzeker de tolk van hetgeen de meerderheid des volks zou gedacht en gezegd hebben. Men hoore wat dezelfde blijspeldichter aan eene zijner straatwifven in den mond legt:

„En offer mijn Vaer gehangen is/ is dat soo grooten saeck?
 „Daer hangt soo menigen vromen man/ daar leyt niet an bedreven/
 „Hy brocht hem (God-danck) noch selver niet om 't leven/
 „Als sommige luy.”

en beslisde, hoe zeer, in de oogen des volks, de zaak desgenen benadeeld werd, die de hand aan zich zelven sloeg. Had de zelfmoord van LEDENBERG zijnen vijanden een' kwaden dunk van de gerechtigheid zijner zaak gegeven, de schaal keerde, toen, na den dood van WILLEM den Tweede, hetzelfde kwade vermoeden zich aan het onverwacht overlijden van den griffier MUSCH hechtte. VONDEL bedacht hem, den vijand zijner partij, en den schoonzoon van zijn' vijand CATS, in een schamper

graffdicht; en hij kon het te veiliger, omdat voorname staatslieden zelve in 's Lands vergadering zich hoogst ongunstig over den gestorven' hoveling uitlieten. (Zie SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in v.) Lagchend speelt hij met zijn' naam MUSCH:

„Hier leit de Hofmusch nu en rot.
 „Zy broeide slangen in haer pot,
 „Leicesters en Duedalfs gebroet:
 „— — — — —
 „— — — — —
 „— — — — —
 „En pickte, zonder schrick en schroom.
 „De rijpste karssen op den boom:
 „Zy vreesde kluitboogh, spat, noch knip:
 „Den molick kendeze op een trip:
 „Zy vloogh den Baes van zijne hant,
 „En speelde met de maght van 't lant.
 „Zy borst aan eene spinnekop,
 „Terwijlze dronk en sprack: dit sop
 „Bekomt my zeker niets te wel:
 „De rest geeft Aerssen en Capel.”

Hetgeen ik in dit epigram vooral VONDEL waardig zou noemen, is het slot. Het bittere en krachtige van zijn' geest spreekt helder uit de gansche voorstelling van den zelfmoord van MUSCH; doch de laatste regelen hebben iets klassieks. Zoo als eens de tiran THERAMENES, den giftbeker ledigende, met betrekking tot zijn' medetiran gezegd had: „*dien beker breng ik u toe, schoone CRITIAS!*” zoo vermaakt ook de stervende gunsteling een diergelijk venijn aan zijne mededingers AERSSSENS VAN SOMMELSDIJK en CAPELLE VAN AERTSBERGEN (1).

(1) Volgens de aantekeningen, zoo het heet, uit 's dichters eigen mond opgeschreven, geldt de toespeling in den laatsten regel alleen CAPELLE VAN AERTSBERGEN. Gemakkelijk echter kan AERSSSEN op AERSSSENS VAN SOMMELSDIJK, den grooten gunsteling van WILLEM II, en den voornamen handlanger van dezen in den aanslag op *Amsterdam*, betrekkelijk gemaakt worden. Onder denzelfden naam wordt 's mans vader, de bekende Ambassadeur, vaak door VONDEL aangerand, b. v. in *Palamedes*:

„Brandmerkt eerst den snooden Aert
 „Aertsvijand van de braven,”

X.

De oude uitspraak des Predikers, dat het eene ijdele vraag heeten mogt, of vorige tijden beter waren dan de onze, wordt door ieder onderzoek der geschiedenis bevestigd. De daden, de bedrijven, de namen der menschen wisselen af; de hartsogten, die hen bezielen, zijn in het Noorden en Zuiden, in vroegeren en lateren tijd dezelfde; de klagten over de ellende van het heden, de lofredenen op de voortreffelijkheid van vervlogen dagen zijn te allen tijde even overdreven. Want waarom zouden wij de schilderingen niet overdreven noemen, welke de tijdgenooten in een' steeds versnellenden val voorstellen? waarbij het ons onbegrijpelijk blijkt, dat niet sinds lang maatschappij en menschdom in eenen onpeilbaren afgrond zijn nedergerstort? PLATO kende evenzeer een jong *Griekenland*, dat, opgewonden door wijsgeerige theoriën, naar de teugels van den Staat greep; en *Rome* had, volgens JUVENALIS, niet minder dan *Amsterdam*, de plagen eener groote stad: brand, verzakkingen, en voorlezingen van dichters (1).

Het is deze schijnbare verachtering van iederen tijd en ieder geslacht, welke door dat genre van poëzij tot onderwerp gekozen wordt, 't geen bij voorkeur het hekeldicht heet. Het is deze eenvormigheid van menschelijke verkeerdheden, welke ook aan die dichtsoort eene eentonigheid heeft medegedeeld, waardoor de Satirici bijna elkanders navolgers schijnen. Hoe zou hij, die thans voor de oudste en oorspronkelijkste in de rij doorgaat, hoe zou HORATIUS ons voorkomen, indien wij LUCILIUS bezaten? Het zijn deze beide, die zich JUVENALIS tot voorbeelden koos:

zoo ook is de regel in de *Vertrouwing*

„En vrijdt het land van Aertsche fielen,”

eer op SOMMELSDIJK dan op AERTSBERGEN toepasselijk, wiens bekwaamheden hem ook hooger in de algemeene achting hadden gebragt.

(1)

Incendia, lapsus

Tectorum adsiduos, ac mille pericula saevae
Urbis, et recitantes Augusto mense poëtas.

grafdicht; en hij kon het te veiliger, omdat voornamen staatslieden zelve in 's Lands vergadering zich hoogst ongunstig over den gestorven' hoveling uitlieten. (Zie SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in v.) Lagchend speelt hij met zijn naam MUSCH:

„Hier leit de Hofmusch nu en rot.
 „Zy broeide slangen in haer pot,
 „Leicesters en Duedalfs gebroet:
 „— — — — —
 „— — — — —
 „— — — — —
 „En pickte, zonder schrick en schroom.
 „De rijpste karssen op den boom:
 „Zy vreesde kluitboogh, spat, noch knip:
 „Den molick kendeze op een trip:
 „Zy vloogh den Baes van zijne hant,
 „En speelde met de maght van 'tlant.
 „Zy borst aan eene spinnekop,
 „Terwijlze dronk en sprack: dit sop
 „Bekomt my zeker niets te wel:
 „De rest geeft Aerssen en Capel.”

Hetgeen ik in dit epigram vooral VONDEL waardig zou noemen, is het slot. Het bittere en krachtige van zijn' geest spreekt helder uit de gansche voorstelling van den zelfmoord van MUSCH; doch de laatste regelen hebben iets klassieks. Zoo als eens de tiran THERAMENES, den giftbeker ledigende, met betrekking tot zijn' medetiran gezegd had: „*dien beker breng ik u toe, schoone CRITIAS!*” zoo vermaakt ook de stervende gunsteling een diergelijk venijn aan zijne mededingers AERSSSENS VAN SOMMELSDIJK en CAPELLE VAN AERTSBERGEN (1).

(1) Volgens de aantekeningen, zoo het heet, uit 's dichters eigen mond opgeschreven, geldt de toespeling in den laatsten regel alleen CAPELLE VAN AERTSBERGEN. Gemakkelijk echter kan AERSSSEN op AERSSSENS VAN SOMMELSDIJK, den grooten gunsteling van WILLEM II, en den voornamen handlanger van dezen in den aanslag op *Amsterdam*, betrekkelijk gemaakt worden. Onder denzelfden naam wordt 's mans vader, de bekende Ambassadeur, vaak door VONDEL aangerand, b. v. in *Palamedes*:

„Brandmerkt eerst den snooden Aert
 „Aertsvijand van de braven,”

X.

De oude uitspraak des Predikers, dat het eene ijdele vraag heeten mogt, of vorige tijden beter waren dan de onze, wordt door ieder onderzoek der geschiedenis bevestigd. De daden, de bedrijven, de namen der menschen wisselen af; de harts-togten, die hen bezielen, zijn in het Noorden en Zuiden, in vroegeren en lateren tijd dezelfde; de klagten over de ellende van het heden, de lofredenen op de voortreffelijkheid van vervlogen dagen zijn te allen tijde even overdreven. Want waarom zouden wij de schilderijen niet overdreven noemen, welke de tijdgenooten in een' steeds versnellenden val voorstellen? waarbij het ons onbegrijpelijk blijkt, dat niet sinds lang maatschappij en menschedom in eenen onpeilbaren afgrond zijn nedergestort? PLATO kende evenzeer een jong *Griekenland*, dat, opgewonden door wijsgeerige theoriën, naar de teugels van den Staat greep; en *Rome* had, volgens JUVENALIS, niet minder dan *Amsterdam*, de plagen eener groote stad: brand, verzakkingen, en voorlezingen van dichters (1).

Het is deze schijnbare verachtering van iederen tijd en ieder geslacht, welke door dat genre van poëzij tot onderwerp gekozen wordt, 't geen bij voorkeur het hekeldicht heet. Het is deze eenvormigheid van menschelijke verkeerdheden, welke ook aan die dichtsoort eene eentoonigheid heeft medegedeeld, waardoor de Satirici bijna elkanders navolgers schijnen. Hoe zou hij, die thans voor de oudste en oorspronkelijkste in de rij doorgaat, hoe zou HORATIUS ons voorkomen, indien wij LUCILIUS bezaten? Het zijn deze beide, die zich JUVENALIS tot voorbeelden koos:

zoo ook is de regel in de *Vertrouwing*

„En vrijdt het land van Aertsche fielen,”

eer op SOMMELSDIJK dan op AERTSBERGEN toepasselijk, wiens bekwaamheden hem ook hooger in de algemeene achting hadden gebragt.

(1)

Incendia, lapsus

Tectorum adsiduos, ac mille pericula saevae
Urbis, et recitantes Augusto mense poëtas.

en aan wie dan aan de Ouden schijnen de scherpste trekken van BOILEAU en van POPE ontleend?

Ofschoon ieder hekeldichter met een gevoel van eigenwaarde op de verkeerdheid van zijn' tijd nederziet, zijn er echter twee verschillende wijzen, waarop dat talent de zaken pleegt te beschouwen. Volgens den eenen trant van zien, zijn de laakbare bedrijven der menschen het gevolg hunner dwaasheid: volgens den anderen die hunner boosheid. Het eerste standpunt is onbetwistbaar hooger; want het is moeilijker zich boven vooroordeelen te verheffen, dan te gevoelen wat het geweten kwetst en de zedelijkheid beleedigt. De hekeldichters van de eerste klasse trachten de handelingen hunner eeuw te toetsen aan het noodzakelijke en ware, aan de uitspraken van natuur en rede; de anderen vergelijken hetgeen gebeurt, met hetgeen in vroegere betere dagen plaats had. HORATIUS staat aan het hoofd der eene, JUVENALIS en PERSIUS vertegenwoordigen de andere partij. Tot welke behoort VONDEL?

Wij spraken vroeger van zijn somber en tot droefgeestigheid overhellend karakter; wij vinden in zijnen doorgaanden toestand weinig dat opbeurend heeten mogt: wie durft verwachten dat hij menschen en dingen van de helderste zijde zal hebben gezien? Twee onderwerpen, die gemeenlijk buiten den kreits van het klasieke hekeldicht pleegden te blijven, daar zij om het zeerst gevaarlijk en afgetrokken waren, boeiden VONDEL in het bijzonder. Godsdienst en Staatsvrijheid gingen, om den hoogen ernst van beide, onzen altoos even godsdienstigen als vrijheidlievenden dichter ter harte. Ongetwijfeld, er viel te lagchen met de wigtigheid en schoolschheid der godgeleerden, die zich verdiepten in bespiegelingen omtrent dingen, verre boven het bereik des verstands gelegen; — het was een waardig voorwerp van scherts, gade te slaan, hoeveel sterker zij aan hunne leerstellingen verkleefd raakten, naarmate hunne bewijzen zwakker werden; — er mogt billijkerwijze worden gespot met den ijver, waarmede zij gedachten binnen de perken van woorden poogden te besluiten, — en, als ware het heiligste in den mensch van een woord

afhankelijk, door woorden de ziel zochten gerust te stellen. En bood de staatszucht minder rijke stof? Het begin der zeventiende eeuw was zoo dikwerf getuige geweest dat velerlei grootheid uit het slijk verrees, het had zoo vele namen van gevestigd gezag onder ongeluk en ongelijk zien bezwijken, dat het belagchelike, 't geen der eierzucht altoos aanleeft, de valsche onderstelling, waarvan zij uitgaat, dat zij het geluk dwingen kan, teregt door den geesel der satyre mogt worden gekastijd! VONDEL echter versmaadde het op dit rijke veld zijner luim bot te vieren; — mogt men geen vrede hebben met onze verklaring dat zijn gemoed zijn geest beheerschte, niemand zal het loochenen dat zijne aantrekkelijkheid, die zich vaak onvoorzigtig in de woelingen zijner tijdgenooten mengde, te diep wat haar krenkte gevoelde, dan dat hij in het koud en onverschillig spotten van een' HORATIUS behagen scheppen kon. De hevigheid der godgeleerden scheen hem daardoor het gevolg eener verachtelijke zucht tot heerschappij, die het best werd verkregen, wanneer het volk onder den schrik van geheimzinnige leerstellingen gekluisterd lag. Staatszucht had alleen eigenbelang tot hoogste doel; overdreven weelde had de welvaart uitgeput, en het verdrukken der gemeente was het éénige middel tot bevrediging der schraapzucht, tot herstel der wankelende grootheid.

Wij ontkennen niet, dat deze wijs zich de zaken voor te stellen onbillijk was; wij beweren echter, dat zij VONDEL natuurlijk eigen werd. In het kerkgenootschap, waartoe hij behoorde, was vooral omstreeks het jaar 1625 tusschen de vermaners een bittere twist uitgebarsten over den aard van het Woord Gods, dat den mensch tot geloof en bekeering brengt; daar sommigen, niet geheel vreemd aan de oude meeningen van SCHWENKFELD en de Wederdoopers, veel opgaven van inwendige verlichting en inspraak des geestes (1). Er was ook hier gelegenheid tot scherts, en welk een vrolijk tafereel kon er niet opgehangen worden van de overdrijving eener meening,

(1) Zie de stukken omtrent JAN THEUNISZ, NITTERT ORBENSZ en HANS DE RIJS, *Amsterdam*, 1625.

die zoo dikwijls het heilige ontheilgd en in de oogen van het gezond verstand heeft vernederd! Ik geloof echter, dat VONDEL te godsdienstig was, om daaraan zijne geestigheid te beproeven; en de goede gezindheid jegens zijne gemeente vermaande hem waarschijnlijk de drijvers eener tegenovergestelde meening in een minder afzigtelijk licht te beschouwen. Doch van daar tevens, dat zijn meer dan honderd alexandrijnen lang vers: *Tegen het Vergift der Geest-drijvers. Tot Verdediging van Gods beschreven Woord*, bijna alle geestigheid mist, en bovendien noch op de dichtelijke verheffing, noch op de sierlijk krachtige uitdrukking, noch op het dramatische, dat zijne overige hekeldichten kenmerkt, aanspraak maken mag. Al de gloed zijner verontwaardiging schitterde eerst dáar, waar hij op vrijer, onaf hankelijker grondgebied zich in de geschillen eens anderen kerkgenootschaps mengde en onbeschroomd de meening der Contra-Remonstranten in het bekende, ten jare 1631 uitgegeven, *Decretum Horrible* aantasten mogt.

De twist over de Voorbeschikking had de geschiedenis van JACOB en ESAU, van welke de een verkoren, de ander verworpen was, op den voorgrond gebracht, en tot leus der partijen gemaakt. Op de zonderlinge wandeling van den avontuurlijken PASCHIER DE FLUNE door de Waterlandsche dorpen, was dit het punt, waarmede de regtzinnige leeraar tegen PASCHIER's medgezel het Dordsche gevoelen staafde; en toen deze zich op het moederlijk gevoel van eene der aanwezige vrouwen, als op eene andere REBECCA, beroepen, en haar gevraagd had, of zij zich kon voorstellen, dat aan een' der tweelingen, die zij onder het hart droeg, het eeuwig verderf beschoren was, had deze opmerking den Predikant in woede gebracht en PASCHIER's reisgenoot eene dragt slagen berokkend. Het was die zijde der Contra-Remonstrantsche leer, welke VONDEL aanviel; en, zonder over het gevoelen zelf uitspraak te doen, zal men gereedelijk erkennen, dat geen ander zoo gemakkelijk als dit op de dichtelijkste wijze in een valsch daglicht viel te stellen. VONDEL's gedicht opent met een woedend verwijt aan CALVIN,

dat hij voorzeker zou hebben teruggehouden, indien hij de, ondanks hare gebreken, wezenlijke grootheid des voortreffelijken Hervormers uit zijne schriften had leeren kennen. Doch niet de doorluchtige schim uit Genève boeide hem; onze AERSSENS stond in zijne gedachten op den achtergrond. Gelijk diens vader eenmaal de ongunst der menigte door het aannemen van NEYEN'S geschenk op zich laadde, werd door zijne vijanden ook de trouw des zoons verdacht. Welligt, zoo verraadt de dichter zijn geheim, had CALVIN even zoo in de gouden Spaanschen keten van SERVETUS, gelijk er zijn, die, door Fransche leliekroonen bekoord, zich tegen het Vaderland laten gebruiken. Maar, gispt hij zich zelve, in schier vrolijke luim:

„Maer dit verklaert geen text, nocht mickt op 't rechte doel.
„Mijn yver dwaelt van 't spoor: hy slacht den predickstoel.”

Zoo iets in dit gedicht onze hooge bewondering verdient, het is het schitterend krachtige begin, de menigte en de rijkdom der denkebeelden, die als golven zich onderling voortstuwen. Eerst leest de dichter, der heitigste ergernis ten prooi, de woorden van CALVIN, die hem eene godslastering toeschijnen. Verontwaardigd werpt hij het boek uit de hand, als had hij thans de overtuiging, dat de Hervormer, die zelf geene godslastering schuwde, niet daarom den ongelukkigen SERVEET met zoo veel verbittering vervolgde. Neen, goudдорст spoorde hem welligt tot dien moord aan, even als thans nog de staatsman, aan wien hij het ongeluk van OLDENBARNEVELD weet, zelf gretig naar de pistoletten was, van welker aanneming hij zijn slagtoffer valschelijk betichtte (1). Maar, terwijl zijne ge-

(1) Hetzelfde denkebeeld vindt men in den *Palamedes*, waar, in de oudere uitgaven met toespeling op AERSSENS, voorkomt:

„Verdient hy een brandteeken, die
„Tot onses staets verkleenen
„Iek meest verrijkt met giften sie:
„Merckt desen niet, maer genen:
„Wiens goudsucht boos, en Goddeloos
„Viul syns gelijk' niet eenen.”

dachten van CALVIJN en zijne stellingen op den gezant van *Frankrijk* afgeleid worden, denkt hij aan den zoo vaak bespotten SMOUT en andere Predikanten, die in het vuur van hunnen ijver de Regering aantastten en van den kansel tegen LODEWIJK den Dertienden te velde trokken.

Het vervolg is de levendigheid van het begin waardig. Zoo CALVIJN aan God de mogelijkheid toeschrijft, dat pas geboren kinderen eene prooi der helle worden; hoe is het mogelijk, dat zulk eene leer aan vrouwen kan behagen? Ja, indien Gods liefde, volgens het gewijde Woord, die eener zogende moeder nog overtreft, hoe kan zulk een stelsel op den duur bijval vinden? De gedachte alleen zou ieder kraambed bedroeven. Gij verlangt, dat VONDEL hier de zachtere snaren, die hij zoo liefelijk wist te bespelen, hadde getokkeld; dat hij u hadde geschilderd, hoe moederlijke teederheid, moederlijke hoop, moederlijk vertrouwen, de harde wijsheid der godgeleerden beschaamde. Ik wenschte het met u; want hoe krachtig de greep dien hij de voorkeur gaf wezen moge, hoe afzigtelijk daardoor ook het voorwerp van VONDEL'S satyre worde, toch levert hij ons slechts een stuitend beeld, die moeder in het kinderbed tot wanhoop en razernij gebragt! Intusschen, laat ons billijk zijn, het faalt der schildering aan kracht noch gloed, de gruwel leeft; of zou ik wel doen zoo ik u de hartverscheurende klagt der vrouw onthield?

„Is God de krokodil, die 't versch geboren kind,
 „Aen d'oevers van den Nijl, voor leckerny verslind?
 „Daer *Moses* nauwelijcx in 't kistje, wordt behouwen;
 „En drijft, door 't moord-geschrey der Isralijtse vrouwen,
 „Door lijken sonder tal. Is God een huychelaer,
 „Die d' Ooster leyd-star vleyt, met kerkelijk gebaer?
 „En verwyt het moord-tooneel der Bethlehemsche straten?
 „En siet de worsteling van vrouwen en soldaten,
 „Een deerlijk schou-spel, noch met lachende oogen, aen?
 „En pijnigt Rachels geest, by duyster, op te staen?
 „Om, van kranksinnigheyd, te spoocken en te rabbelen?
 „Het hayr te scheuren, en den boecem op te krabbelen?

„Is God een Moloch, van barmhartigheyd vervreemd?
 „Die 't offer-popken, in sijn' gloeynde armen, neemt
 „En laeft het, aan de spaen, met oli, vyer en voncken?”

Thans echter gaat de dichter te ver, en zijne verzen zijn der razernij, niet der kunst waardig. Het is hoogst noodig, dat hij afbreke:

„Hoe dunckt u? is 't geen tijd dat elck die krancke redde?
 „Op baker-moeder: drijf die docters weg, voor 't bedde,
 „Met bedstock, toffels, of met graeuwen: 't is al eens;
 „'t Geloof heeft nimmermeer met wanhoop yet gemeens.”

Een genie als dat van VONDEL scheidt van de stoffe niet zonder eene troostrede voor de wieg en het kraambéd; en heeft hij in een' ziedenden stroom zijne verontwaardiging over eene in zijne oogen zoo verschrikkelijke leer uitgestort, hoe blijkt hij zijne hoogste gaven voor het heerlijk, en na die afgrijselijkheid waarlijk verkwikkend, slot te hebben bewaard:

„Mijn' kraem-siel! sijt getroost, ghy hebt op uwe sy'
 „Jehova, die uw saed al meer bemint, als ghy.
 „Hy heeft sijn hartebloed, voor uwe vrucht, vergoten
 „En teekentse in den boeck der saelge bondgenooten.
 „De hemel is haer erf, hy locktse, met syn' stem.
 „Hy sameltse, in den schoot van 't nieu Jerusalem
 „Veel liefelijker als een' klock-hen, met haer' wiecken,
 „Beschadwt en beschermt het ongepluynde kiecken.
 „De waerheyd is oprecht: sy hoeft geen plonder-grijns.
 „Sy toont u 't Paradijs, en d' eer der Cherubijns
 „Dat sijn de sieltjes, daer uw' siel om was verlegen:
 „Die sich, als Duyven op hun witte schachtjes, wegen;
 „Veel witter als de melck, die uyt uw' tepels sprinckt;
 „Sy weyen in het gout en hemels-blaau, hoe blinkt
 „Hun kuyf en sachte pruyck, van ingevlochte steenen,
 „Van d' ongenaekbre son der eeuwigheyd bescheenen.
 „Dit hang-wieckt, en dat swaeyt den triomfanten palm.

„Een ander toekt de snaer, en weckt yvoiren galm.
 „Een ander blaest de fluyt, een ander goude noten
 „Uyt roose-bladen leest, een ander onverdroten
 „Eet mann', een ander lept der Englen leckerny.
 „Een ander lacht, om *Bezaes* kinder-kettery."

XI.

Wij laten de vraag in het midden: of VONDEL in zijne voorstelling der Calvijsche leer niet onregtvaardig was? wij geven toe, dat verzen, als de bovenstaande, slechts strekken moesten, om haat en verbittering te ontvlammen; maar wij eischen tevens voor den dichter den lauwer, die hem toekomt. Het zou goed geweest zijn, zegt gij, indien de kunst het vuur getemperd, indien de studie van de voorbeelden der oude en latere meesters hem geleerd had zijne verontwaardiging zóó te gebruiken, dat zijne dichtstukken, even als die van BOILEAU, een bevallig geheel hadden opgeleverd. Waarlijk? — maar won hij niet in stoutheid en oorspronkelijkheid, doordien hij zich minder aan de voetstappen van voorgangers bond? troffen zijne slagen den tijdgenoot niet te sterker, naarmate hij, misschien, minder aan de mogelijkheid dacht, dat zij de nakomelingschap zouden bereiken? Veel is er van VONDEL's studie der Ouden gezegd, en het blijkt waar te zijn, dat hij met de Latijnsche dichters van tijd tot tijd vertrouwelijker leerde omgaan; maar of de kennis der oudheid diep genoeg in hem was doorgedrongen, om het fijne van HORATIUS te genieten, om al de toespelingen van JUVENALIS te begrijpen, om PERSIUS te verstaan, PERSIUS dien SCALIGER, om zijne duisterheid, op het vuur wierp? wij zouden deze vragen ontkennend durven beantwoorden. VONDEL haatte zelfs, indien men uit zijn meergevorderden leeftijd tot vroegere dagen besluiten mag, die gewrongenheid en ingewikkeldheid, waarop de hekeldichters wel eens meenden regt te hebben. Stellig stond, wat het kunstmatige zijner satyres betrof, onze vaderlandsche dichter beneden den Engelschen DONNE, die in de

den van JACOBUS den 1sten het waagde, de poëzij zijns vaderlands met inderdaad scherpzinnige, levendige, en op de studie der Ouden gegronde hekeldichten, te verrijken. Vreest gij dat wij eenzijdig prijzen? wij haasten ons er bij te voegen dat de rit in ruwheid en platheid van uitdrukking, bij wijle geenszins voor VONDEL onderdoet; dat onze kieskeurige kunstregters, willen zij billijk zijn, evenzeer over genen als over dezen den af zouden breken. Echter vonden in dien tijd HOOFT en MOSTAERT in DONNE'S gedichten behagen. HUYGENS ging verder, hij durfde die de eer eener vertaling waardig, en droeg zijnen arbeid aan de bevallige en vernuftige TESSELSCHADE op. Maar DONNE was duister, vol van eigenaardige spreekwijzen en geestigheden, die tot bepaalde plaatsen en personen behoorden; zóó zeer zelfs, dat koning KAREL de Tweede het eene onmogelijkheid achtte, eenige andere taal den toenmaals in *Engeland* hooggevierden dichter te vertolken. Nóg kan men zien, in hoe verre HUYGENS in deze proeve slaagde; zijn stijl, op zich zelve minder gemakkelijk en duidelijk dan die van VONDEL, won niet bij het overbrengen van een' zoo duisteren schrijver. Te midden der vleijende pligtplegingen, welke de beleefde DROSSAARD aan den eer van HOFWIJCK over zijne vertaling maakte, verzuimde deze zelfs niet aan te merken, dat de Engelsche dichter wel eens hooger loog, dan het oog hem kon volgen. TESSELSCHADE had misschien en bijstand harer geleerde vrienden noodig, om het haar opgedragen boek te verstaan. En VONDEL vond zoo weinig smaak in deze vreemde lekkernij, dat hij, in een vrij onbeleefd epigram, de gedichten van DONNE doorstreek, zonder de bewonderaars van deze, HOOFT, HUYGENS en MOSTAERT te ontzien.

Onze twijfel vinde hare verklaring in de vraag: durft men zich vleijen, dat onze dichter gelukkiger in het raden van den zin der Romeinsche schrijvers dan in dien van den Brit zou geweest zijn? zou hij zich zelfs de moeite hebben getroost, hunnen trant over te nemen, terwijl hij dien van een' hunner gelukkigste navolgers versmaadde? Wij gelooven het niet; al heeft men beweerd, dat de beste plaatsen in zijnen

Roskam aan JUVENALIS en PETRONIUS werden ontleend! - alsof het buitensporig hoogdravend gedicht over den burgerkrijg, dat wij in de werken des laatsten aantreffen, - hem den rang van hekeldichter naast den eersten verzekerde (1). Neen, toen VONDEL, welligt door HUYGENS' *kostelijk Mal*, of eenig ander voorbeeld opgewekt, de zeden van zijn tijd scherp wilde ten toon stellen, zonder dadelijk bepaalde personen of feiten aan te randen, volgde hij zijn' eigen' weg, en de namen van *Harpoen* en *Roskam* waren even oorspronkelijk als het plan en het onderscheid van beider bewerking.

Wij kennen echter aan het eerstgenoemde hekeldicht geene zeer hooge waarde toe. VONDEL schijnt de kunst slecht verstaan te hebben, eene ondeugd aan te tasten, zonder persoonlijk te worden; en in dit gedicht trachtte hij zulks te vermijden, door aan een' gedroomden Heer LANDESLLOT (hij bedoelde de Staten des Lands) te schrijven over twee denkbeeldige Predikanten GODFRIED en WOLFAERT. Gedurig dwaalt hij van zijne leenspreuk af, verdiept zich in bijzondere gebeurtenissen, en ofschoon hij straks alle moeite doet, om weder in de ruime zee van zijnen denkbeeldigen Staat te geraken, dwarrelt hij, zonder iets te vorderen, eene wijle in het rond. De uitvoerige schets van het beeld eens volmaakten Predikants is eenvoudig en vloeiend; maar het is slechts eene enkele schoone plaats uit een dichtstuk, dat de lofspraak van HOOFT naauwelijks verdiende. De Heer VAN SCHAGEN duidde den dichter het noemen van zijnen naam hoogst euvel, en zeker, hij staat even wonderlijk als DATHEEN en PRIJS WELHEM in het half allegorische gedicht. Zou 's mans gramschap minder heftig zijn geweest, wanneer de verzen gelukkiger geslaagd waren; en gold ook hier?

„Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
 „Judiciumque. — Esto, si quis mala; sed bona si quis
 „Judice condiderit laudatus Caesare? — —
 „Solventur risu tabulae; tu missus abibis.”

(1) WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Ant. Woordenboek*, Deel VI, p. 302.

Grooter zijn verreweg de verdiensten van den *Roskam*: den dichter staan hier geene allegorische figuren, maar wezenlijke personen voor den geest; zijne schildering draagt het kenmerk even waar als juist te zijn. Terwijl de *Harpoen* een gedroomden Heer LANDESLLOT aanspreekt, rigt zich de *Roskam* kort en krachtig, met eene bepaalde gedachte, aan den Drossaard HOOFT. VONDEL beklagt zich over den tijd, waarin ieder van godsvrucht den mond vol heeft, en zich eelster het ple en van onregt niet schaamt. HOOFT's vader zelf, de grijze oud-Burgemeester, en geen gefingeerde GODEFRIED, is het ideaal, waaraan hij het gedrag der overigen toetst. De klagten zijn dezelfde, welke bij beide partijen in dien tijd oprezen; vooral toen de dood van MAURITS den Staat voor het oogenblik in verslagenheid gebragt en den arm des oorlogs verlamd had. Onbekwame regenten, weelde, tirannij, schraapzucht: ziedaar den tekst van het bezielde gedicht. Er komen geene persoonlijke aanvallen in voor; liever nog, de aanklagten zijn zóó algemeen, dat de bedoelden er zich nauwelijks door beleetigd konden achten. Er is, ja, allegorie in het vers, maar eene korte, juiste, krachtige; waarmede men vrede hebben kan, dewijl de beeldspraak geen bijschrift ter verduidelijking behoeft:

„ — — — — — kort om dit 's onse plaegh.
 „'t Is, drijft den esel voort; gemeenten-esel draegh:
 „Het land heeft meel gebreck: dus breng den sak te molen,
 „Het dryven is ons ampt: het pack is u bevolen.
 „Vernoegh u, datghe sijt een vry-gevochten beest:
 „Is 't na het lichaem niet, soo is het na den geest.
 „Tot 's lichaems lasten heeft de hemel u beschoren,
 „Dit past u bet dan ons, ghy sijt een slaef geboren,
 „Best doet ghy 't willighlyck van selven, dan door dwang.
 „Dus raeckt het slaefsche dier, al hygende, op den gang.
 „En sweet en sucht en kucht, de beenen hem begeven.
 „Hy valt op beyde knien, als bad hy: lactme leven:
 „En giegaecht heesch en schor.”

Even levendig is de voorstelling, hoe de oude Staatsman,

waren hem de tegenwoordige onheilen bekend, de zaken red-
den, en als een geschikt scheepshoofd ieder op zijne plaats
stellen zou. En die CATO zelf, die hem voor den geest stond,
CORNELIS PIETERSZOOM HOOFT, hoe schoon heeft VONDEL ons
zijn beeld geteekend!

„ — — — — — hoe was hy soo gelijk
„Dien burgemeestren, die wel eertijds 't Roomsche rijk
„Door hunne oprechtigheyd, ophouden van der aerde
„Ten top; doen d' ackerbou in achting was en waerde;
„Doen deege deeglijkheyd niet speelde, raep en schraep;
„En 's vyands goud min gold dan een gebrade raep.
„Hoe heeft hem Amsteldam ervaren wijs en simpel:
„Een hoofd vol kreucken, een geweten sonder rimpel.
„o Beste BESTEVAER! wat waert ghy Holland nut,
„Een styl des raeds, doen 't lijf van 't stoexken werd gestut:
„Op dat ick ga voorby ons Catilinaes tijen:
„Doen 't vaderland in last, door twist der burgeryen,
„Ghy 't leven waert getroost te heyligen den staet:
„En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet
„Ghy geen gedachten had van wijcken of van wancken
„De wees en weduwen, de ballingen u danken:
„Hoe welghe noyt om dank hebt, sonder onderscheyd,
„Bescheenen met den glans van uw goedaerdigheyd,
„Ondanckbre en danckbre, dienghe kont ten oorbaar strecken.
„o Spiegel van de deughd! o voorbeeld sonder vleecken!”

Zoo VONDEL, in onderscheiden der door ons beschouwde
gedichten, de onaangename keerzijde zijns karakters, partijdig-
heid en bitterheid, niet heeft verheeld, wij hebben te meer
regt onze beschouwing te eindigen met eene plaats, welke zijn
hoofd en hart eere doet. De warmte, zoo der dankbaarheid als
der bewondering, van welke deze schitterende hulde aan den
Burgemeester getuigt, verzoent als het ware, en roemt tegen
den koelen wrok, met welchen hij TRIGLAND en AERSSENS ver-
volgde. Zij levert het doorslaand bewijs, dat diezelfde partij,
wier eigenbaat en heerschezucht thans te veel op den voorgrond
wordt geplaatst, ten minste ook hare goede eigenschappen had;

door welke zij de bewondering tot zich trok, of, wil men, de oogen verblindde van mannen, aan wie de Muze der poëzij het voorregt had bedeed, hunnen tijd voor het nageslacht te bezingen. Verre er van, dat die vlugt der poëzij door hen zou zijn verkort, verre er van dat zij de stem zouden bedwongen hebben, welke volgende geslachten kon bereiken, zien wij integendeel die kleine tirannen, zoo als men ze heet, die onverzoonlijke aristocraten voor niets zoo zeer ijveren, als voor den bloei en den opbouw eener hun zoo gevaarlijke zaak. De kunst is hun dankbaar geweest; niet voor giften en geschenken (want wiens milddadigheid beurde VONDEL uit zijnen nederigen toestand op?), maar voor de bescherming, welke zij genoot, voor de waardige stof, die zij in hun voorbeeld vond, die zij hunnen bedrijven was verplicht. Zulk een ideaal was HOOFD voor VONDEL, en de lauwer, welken hij om den schedel van dien ouden zoon en kampioen der vrijheid gevlochten heeft, zal duurzamer zijn, dan de blaam, waarmede Neêrlands tweede VONDEL zijne gedachtenis heeft trachten te bevleken.

Er leeft eene regtvaardigheid in de geschiedenis. VONDEL's schimp en spot heeft den roem van CATS bij de nakomelingschap niet beneveld; heeft de dankbaarheid niet uitgewischt, die de borst van den regtgeaarden Nederlander voor MAURITS, den dapperen verdediger en bevestiger van onzen Staat, vervult; heeft de grondvesten der Kerk niet doen waggelen, welke voor onze voorvaders een hechte rots in de stormen van hunnen tijd, eene bron van troost in den dood, is geweest. Even zoo zal de nakomelingschap, eene eeuw later, een billijk vonnis hebben geveld over de daden en werken dergenen, die de slagtoffers van BILDERDIJK's aanvallen geworden zijn; zal zij hebben beslist, wie verdienen der vergetelheid prijs gegeven te worden, wie regt hebben met onverdoofbaren luister te blijven schitteren. Reeds thans echter moet elk die BILDERDIJK als dichter wil waarden, de ruwe uitvallen van norschen wrok en booze luim weten te onderscheiden van den dichterlijken gloed, dien het opgewekt gevoel van regt en onregt aanblaast; hij moet

zelf vrij zijn van de partijzucht vóór of tegen de meeningen des dichters, die het onzen oogen door beide licht en schaâuw schemeren doet. Ware het oogenblik tot onpartijdig oordeelen over VONDEL'S tijd reeds angebroken! — tot dit daagt is het verzwijgen en smoren der meeningen, het vergeten en miskennen van VONDEL'S hekeldichten, intusschen zeker een verkeerde weg tot bevrediging der gemoederen. De naam, de roem des dichters zouden er bij lijden. En naast de regtvaardigheid in de staatkundige geschiedenis behoort er regtvaardigheid te zijn in de geschiedenis der kunst, regtvaardigheid en waarheid in onze Aesthetiek.

INHOUD.

- I. Inleiding. Het hekeldicht in harmonie met den tijd waarin en het volk waarvoor het wordt gezongen. . . . Blz. 1
- II. Amsterdam en hare burgerij, bij het eerste optreden van VONDEL. 6
- III. De strijd van geestelijke en wereldlijke magt 14
- IV. De vroegste nieuwere Nederlandsche poëzij zonder eigenlijken vorm voor het hekeldicht 21
- V. Dr. SAMUEL COSTER en JOOST VAN DEN VONDEL, de meerdere den mindere dienend 33
- VI. De Rommelpot van 't Hane-kot 40
- VII. De Otter in 't Bolwerck. — 't Sprookje van Reintje de Vos. — Het prijsvers der Academie. 49
- VIII. vertroosting over de doot van Prins WILLEM II — De Geuse-Vesper. — Het Jaergetyde van wylen JOAN VAN OLDENBARNEVELT. 56
- IX. Eene definitie van het epigram. — Bijschriften en opschriften. — Het stockske van JOAN VAN OLDENBARNEVELT. — De Hofmusch. 64

f v.

X. De eentonigheid van het hekeldicht. — Tweeërlei opvatting door Satirici. — Tot welke van beiden behoorde VONDEL? — Het «*Decretum horribile*.» Blz. 73

XI. VONDEL's studie der oudheid. — JOHN DONNE en zijne hekeldichten. — De Harpoen en de Roskam. — Bestevaer's HOOFD, VONDEL's ideaal van den burger eens vrijen Staats, vruchteloos door BILDERDIJK gescholden. 80

at-
de
73
ne
r's
s,
80

INSTIT